

GİLLETTE

1612 yılının sonlarına doğru, soğuk bir aralık sabahıydı; incecik giysili bir delikanlı Paris'te, Grands-Augustins Sokağı'nda, bir evin kapısı önünde dolaşıyordu. Sevdiği kadın ne denli gönülsüz olursa olsun, ilk sevgilisinin evine girmeyi göze alamayan bir âşık kararsızlığıyla epey gidip geldikten sonra, eşiği aşabildi. Üstat François Porbus'un (1) evde olup olmadığını sordu. Alçak tavanlı, avlumsu bir yeri süpüren yaşlı bir kadın, "Burada," deyince, delikanlı saray hizmetine daha yeni girmiş, kralın kendisine nasıl davranacağını bir türlü kestiremeyip üzülen bir insan haliyle, basamakları ağır ağır çıktı. Döner merdivenin sonuna varınca, bir süre sahanlıkta kaldı. Bir zamanlar IV. Henri'nin başressamlığını yapmış, sonradan Marie de Medicis'in (2) Rubens'i kendisine yeğlemesi üzerine gözden düşmüş sanatçının içerdeki resim ışığında çalıştığına kuşku yoktu; ama delikanlı o ışığın kapısını süsleyen acayip tokmağa dokunmaya bir türlü karar veremiyordu. Şimdi onun içindeki duygu, büyük sanat adamlarının gençliklerinin, sanat aşklarının en ateşli çağında bir dahiyle ya da bir başyapıtlı karşılaşınca yüreklerini çarptıran o derin duyguydu. İnsandaki bütün duyguların temelinde, hep soylu bir coşkudan doğan bir saflık vardır; ama o soylu coşkunun verdiği mutluluk, zayıflaya zayıflaya, bir gün ancak bir anıdan, şanlı ün de bir yalandan ibaret kalır. Çabucak kırılıveren o duygular arasında aşka en çok benzeyeni, hem onur hem de acılarla dolu yaşamında, tatlı çileyi çekmeye yeni başlayan bir sanatçının taze tutkusudur: hem cüret, hem de çekingenlik, hem belirsiz inanışlar, hem de kendilerini pek belli eden üzüntülerle dolu bir tutku. Dehası henüz taze ve kesesi boşken, bir üstadın karşısına ilk çıkışında yoğun bir coşku duymamışsa insan, yüreğinde her zaman bir tel, yapıtında bilmem nasıl bir fırça vuruşu, bir duygu, bir şiir anlatımı eksik kalacaktır. Kendilerini bir şey sanan kimi farfalarlarda geleceğe güvenme duygusu çabuk ortaya çıkar; ama onları ancak sersemler akıllı sayar. Böyle düşünür, yani sanatı o ilk çekingenlikle, tanımlanamayan o utangaçlıkla ölçersek, bu delikanlıda, kesinlikle gerçek bir yetenek vardı. Utanma duygusunu güzel kadınlar nasıl işve oyunlarında yitirirlerse; bir gün şana, üne ulaşan sanatçılar da bu duyguyu, yapıtlarını verdikçe, öyle yitirirler. Utkuya alışkanlık kuşkuyu azaltır, utangaçlıksa belki bir kuşkudur.

Yoksulluktan kolu kanadı kırık, gözüpekliliğine o sırada kendisi de şaşan o yoksul genç sanatçı, IV. Henri'nin çok güzel bir portresini borçlu olduğumuz ressamın dairesine belki de giremeyecekti; ama raslantı kendisine olağanüstü bir yardımda bulundu. Merdivende yaşlı bir adam göründü. Delikanlı, giyiminin garipliğine, boynundaki dantelanın görkemine, kendisine olan güveni belli eden yürüyüşüne bakarak, "Ressamın ya bir dostu ya da kendisini koruyanlardan biri olacak," diye düşündü. Adama yol vermek için çekilip merakla baktı; onda sanat adamlarının babacanlığını ya da sanatsever kimselerin iyilik etmekten mutluluk duyan özyapısını bulacağını umuyordu. Hayır, o yüzde şeytanca bir şey, sanat adamlarını pek çeken, o ne olduğu bilinmez şey vardı. Rabelais'nin ya da Sokrates'inki gibi ezik, ucu kalkık burun üzerinde, dışarıya fırlamış, saçları dökülmüş yüksek bir alın; sırtan, buruşuk bir ağız; kır sakallı, kısa, büyükenmeyle kalkmış bir çene; yaşlandıkça sönmüşe benzeyen, ama sedef rengi bir beyazlık içinde kara gözbebeklerinin belirginleştirdiği karşıtlık yüzünden öfke ya da coşkunluk anlarında yine de yıldırımlar saçar gibi görünen deniz yeşili gözler düşünün. Yüze gelince; o yüz, yaşlanmışlığın getirdiği yorgunluklarla, ama onlardan da çok hem ruhu, hem vücudu yıpratın düşüncelerle yıkıntıya dönmüştü. Gözlerin artık kirpiği kalmamıştı; fırlak eğimleri üzerinde kaşlarından kalmış izlerse, güçlükle fark ediliyordu. Şimdi o başı, cılız, çelimsiz bir vücudun üstüne koyun; bir balığın sırtı gibi karışık işlemeli, pırl pırl beyaz bir dantelayla sarın; siyah yeleği üzerine ağır bir altın köstek takın; merdivendeki loş ışığın bir kat daha gizemli bir renk verdiği bu adamı hayal meyal görmüş olursunuz. Sanki

Rembrandt'ın bir resmi, çerçevesinden çıkmış, büyük ressamın kendine mal ettiği kara hava içinde sessizce yürüyor... Delikanlıya, keskin zekâsını belli eden bakışlarla baktı; kapıya üç kez vurdu; gelip açan kırk yaşlarında, hastaya benzer adama, "Merhaba, üstat" dedi.

Porbus saygıyla eğildi, yaşlı adamla birlikte geldiğini sanarak delikanlıyı da içeri aldı ve bir daha da onunla ilgilenmedi; aslında o genç sanatçı da, anasından resim yeteneğiyle doğmuş olanların ilk kez gördükleri, sanatın yaratılışına sahne olan bir ışıkta duyacakları coşkunun etkisindeydi. Üstat Porbus'un işliğı, kubbeli tavanda açılmış bir pencereden aydınlanıyordu. Sehpa üzerindeki daha ancak üç dört beyaz çizgi taşıyan bir tuvalin üstüne toplanmış olan gün ışığı, o geniş odanın köşelerindeki kara derinliklere işleyemiyordu; ama, sanki yolunu şaşırmış birkaç parıltı, bu koyu kızıl gölge içinde bir eski süvari zırhının karın kısmında gümüş pullar alevlendiriyor, acayip sofratakimleriyle dolu eski bir büfenin oymalı, cilalı ağacından birdenbire bir ışık çizgisi geçiriyor ya da oraya örnek diye asılmış gibi duran, kat yerlerinde derin kıvrımlar kalmış eski sırmalı ipek perdelerin sık dokunmuş yüzeylerinde aydınlık noktalar oluşturunuyordu. Alçıdan biçimler, eski tanrıçalardan kalmış, sanki yüzyılların âşikça öpüşlerle parlattığı birtakım parçalar, gövdeler, küçük masalarla konsolların üstlerini dolduruyordu. Duvarlar ta tavana dek, yarım bırakılmış resimler, üç renkle, yalnızca kırmızıyla ya da mürekkeple çizilmiş sayısız taslaklarla kaplıydı. Porbus'un solgun yüzüyle o garip adamın sedef rengi kafatasına bol ışık sağan yüksek camlı pencere orta yerde bir aydınlık ayalası oluşturmuştu; boya kutuları, yağ, esans şişeleri, devrilmiş üç ayaklı tabureler, o aydınlık yere varmak için ancak dar bir yol bırakıyordu. Az sonra delikanlının bütün dikkati bir tabloya takılıp kaldı. O tablo, öyle bir karışıklık, bir devrim döneminde bile ün kazanmıştı; kutsal ateşin kötü günlerde de korunmasını kendilerine borçlu olduğumuz inatçılar, ara sıra onu görmeye geliyorlardı. Bu güzel yapıt, Azize Mısırlı Meryem'i, bindiğı gemide yol parasını ödemeye hazırlanırken gösteriyordu. Marie de Medicis için yapılmış olan bu resmi, kraliçe, yoksulluk günlerinde satmıştı.

Yaşlı adam, Porbus'e:

- Senin bu azize resmin hoşuma gidiyor, dedi; kraliçenin verdiğinden on altın fazla verip ben alırdım ama bir işte onun önüne çıkmak pek tekin olmazdı.

- Demek güzel buluyorsunuz.

- Beğeniyorum demek fazla olur belki... Hem beğendim, hem beğenmedim. Kadının biçimi, görünüşü kötü değil; ama yaşamıyor. Sizler bir yüzün düzgünce bir resmini yapıp her şeyi de anatomi kurallarına göre yerli yerine koydunuz mu, oldu bitti sanıyorsunuz! O çizgileri, paletinizde önceden hazırlanmış bir ten rengiyle boyuyor, bir yanı öte yandan daha koyu bırakmayı unutmuyorsunuz; masa üzerine çıkmış çıplak bir kadın da var; arasıra ona da bir baktınız diye ressam olduk, Tanrı'nın gizini kavradık sanıyorsunuz!.. Vay efendim vay! Büyük şair olmak için dilbilgisini iyice bilmek, dil yanlışlarına düşmemek yetmez ki! Yaptığın şu azize resmine bir bak Porbus. Önce, hayran olmaya değer bir şey gibi gözüküyor; ama bir daha baktın mı tablonun zeminine yapışık olduğunu, vücudunun çevresini dönemeyeceğini görüyorsun. Tek boyutlu bir biçim; yalnızca bir görünüş; ne dönmek elinden gelir, ne de yerini değiştirmek. Şu kolla tablonun zemini arasında bir boşluk duymuyorsun; bir aralık da yok, derinlik de; gerçi perspektif bakımından her şeye, figürlerin uzaklaştıkça ufalmalarına, bütün bunlara dikkat edilmiş; ama bu övülmeye değer çabalara karşın, bu güzel vücutta yaşamın ılık soluğunun bulunduğu inanamıyorum. Bana öyle geliyor ki şu sımsıkı, yuvarlak boyuna elimi değdirsem, bir mermer soğukluğu duyacağım! Hayır, dostum, bu fildişi deri altında kan dolaşmıyor; şakakların, göğsün kehribar saydamlığı altında birbirine sarılıp örülen damarları, lifleri, varlığın al şebnemi şişirmiyor. Evet, şurada bir çarpıntı var, ama şurası donuk; her parçada yaşamla ölüm çekişiyor: şurada bir kadın, burada bir yontu, daha ötede bir ceset... Tam yaratamamışsın. Pek sevdiğin yapıtına, ruhunun ancak bir parçasını üfleyebilmişsin. Prometheus'un meşalesi elinde bir yanmış, bir sönmüş; yapıtının birçok yerine Tanrı alevi dokunmamış. Porbus saygıyla:

- Ama neden, üstadım? dedi. Delikanlı da yaşlı adamı dövmemek için kendini zor tutuyordu.

Kısa boylu, çelimsiz adam:

- Ha! işte sorun orada, dedi. Sen iki yöntem arasında, resimle renk arasında, eski Alman üstatlarının o hiç şaşmaz, inceden inceye dikkatleri, soğukkanlılıklarıyla İtalyan ressamlarının göz kamaştırıcı ateşi, mutlu coşkunluğu arasında bocalamış durmuşsun. Hem Hans Holbein ile Albrecht Dürer'e, hem de Tiziano ile Paolo Veronese'ye benzeyeyim demişsin. Kuşkusuz büyük, yüce bir dilek. Ama nedir ortaya çıkan? Ne kuruluşun kaba çekiciliğine erişebilmişsin, ne de karanlıkla ışığın karıştırılmasından doğan o anlaşılmaz büyüye. Şurada, Tiziano'nun zengin, sıcak renkleri, Albercht Dürer'in dar çevresine dökülmek istenince onu parçalayıvermiş, kızgın tuncun kalıbını patlattığı gibi. Ötede çizgiler direnmiş, Venedik paletinin o görkemli taşkınlıklarına karşı koymuş. Senin yaptığın resmin ne çizgileri yetkin, ne de renkleri; her yerinde de bu kararsızlığın izleri görülüyor. Kendinde o iki ayrı, birbirine karşı çıkmış yöntemi birleştirecek deha ateşini bulamadıysa, açıkça birinden birini seçmeliydin; resmin en önemli öğelerinden biri olan birlik, ancak böyle elde edilebilirdi. Biçimlerin, ancak ortalarında doğrusun; dış çizgiler yanlış; birbirini kavrayıp kaplamıyor, hiçbirinin arkasında başka bir şey bulunduğu sezilmiyor.

Yaşlı adam, azize resminin göğsünü göstererek:

- Burası gerçeğe uygun, dedi.

Sonra tabloda omuzun bittiği yeri gösterdi:

- Burası da öyle.

Boynun ortasına dönüp:

- Ama, dedi, bak burada her şey yanlış. Çözümlemeye girişmeyelim; bu, seni üzüntüye düşürmek olur.

Yaşlı adam, tabureye oturdu, başını elleri arasına alıp öylece, sessiz sedasız durdu. Porbus:

- Üstadım, dedi, ben bu göğsü çıplak vücut üzerinde uzun uzun incelemiştim. Ama doğada öyle renk bireşimleri, figür bireşimleri; renklerin, biçimlerin öyle durumları var ki, biz tablolarımıza koyduk mu, talihsizliğimizden midir nedir, olanaksız şeyler gibi görünüyor...

Yaşlı adam, Porbus'un sözlerini, elini sert bir tavırla sallayarak kesti:

- Sanatın görevi doğayı kopya etmek değil, anlatmaktır, dedi. Sen sıradan bir kopyacı değil, bir şairsin! Yoksa bir yontucu, bir kadın vücudunun kalıbını çıkarınca, işini bitmiş sayabilirdi. Hele sen sevdiğin kadının elinin kalıbını çıkar, önüne koyup bir bak, hiçbir benzeyişi olmayan çirkin bir cesetle karşılaşır, o elin tıpkı eşini çıkarmaya değil, devinimini, canlılığını göstermeye çalışan sanatçının mermeri işleyen kalemmini ararsın. Bize düşen, eşyanın, canlı varlıkların anlamını, ruhunu, görünüşünü kavramaktır. Renklerin, figürlerin öyle bireşimleri, öyle durumları var ki, diyorsun! Evet, ama bütün bunlar yaşamın kendisi değil, birtakım raslantıdır. El örneğini verdiğimizize göre, sonuna dek sürdürelim: bir el yalnızca vücudun bir parçası değildir, bizim sezmemiz, göstermemiz gereken bir düşüncenin süreği, anlatımıdır. O bireşimler, o durumlar nereden geliyor? Ayrılmaz biçimde birbirine kilitlenmiş olan etkiyle nedeni, şair de, ressam da, yontucu da birbirinden ayırmamalıdır! Asıl savaş, işte odur! Birçok sanatçı, sanatın bu ilkesini bilmeden de, içlerinden gelen bir yetenekle işi başarmışlardır. Siz bir kadının resmini yapıyorsunuz, ama kendisini görmüyorsunuz! Doğanın gizi böyle elde edilmez! Sizin yaptığınız el, hocanızın işliğinde kopya ettiğiniz elin bir örneğidir de siz ayırımına varmazsınız. Biçimin gizemine yeterince aşkla, dirençle, dikkatle bakmıyorsunuz. Güzellik ciddi, zor bir şeydir, ona böyle erişemezsiniz, zamanını kollamalı, beklemeli, gözlemlemeli, sımsıkı sarılmalısınız ki bir gün kendinize boyun eğdirebilesiniz. Biçim, bir Proteus'tur (3), hem de söylencedekinden çok daha zor ele geçen, kendisini gizlemek için daha çok yol bilen bir Proteus, ancak uzun savaşlardan sonra onu asıl yüzüyle görünmek zorunda bırakabilirsiniz. Ama sizler! Size kendisini yalancıkta bir gösteriversin, yetiyor; birincisinde değilse de ikincisinde,

üçüncüsünde inanıyorsunuz. Savaşından yenerek çıkacak olanlar bununla da yetinmez! O yenilmez ressamalar öyle kaçamaklara aldanmazlar; doğayı çırılçıplak, asıl ruhuyla görünmek zorunda bırakıncaya değin direnirler. Raffaello işte öyle yapmıştır...

Yaşlı adam, ressamın sultanının adını anarken, saygısını göstermek için kara kadife takkesini çıkardı:

- ... Onun o büyük üstünlüğü, sanki biçimi parçalamak isteyen o iç duygusundan gelir. Biçim bizde, yaşayan insanlarda neyse, onun çizdiği yüzlerde de odur; yani düşünceleri, duyguları bildirmek için bir araç, bir yorumcu, büyük bir şiiirdir. Her yüz bir dünyadır; modeli ressama yüce bir ruh durumu sırasında, ışıktan renkler içinde görünmüş, ta içten gelme bir sesle gösterilmiş, bütün yaşamın geçmişindeki anlatım kaynaklarını işaret eden bir tanrı parmağıyla fazlalıklardan temizlenmiş bir portredir. Siz resmettiğiniz kadınlara etle deriden güzel giysiler biçiyor, onları saçlardan yapılmış güzel örtülerle kaplıyorsunuz; ama hani kanları? Dinginliği de, tutkuyu da doğuran, türlü renk, biçim bireşimleri oluşturan kanları nerede? Senin çizdiğin azize, esmer bir kadın; ama şurası yok mu, benim zavallı Porbus'üm, bu ancak sarışın bir kadında bulunabilir! Sizin elinizden çıkan yüzler, boyanmış silik birer görünüşten başka bir şey değil; bunları bizim gözlerimizin önünde gezdirdiniz mi, işte resim, işte sanat diyorsunuz. Bir evden çok bir kadına benzeyen bir şey ortaya koyunca, ereğinize ulaştığınızı sanıyor; ilk ressamalar gibi yapıtlarınızın altına "currus venustus" ya da "pulcher homo" (4) diye yazmak zorunda olmadığınız için de kendinizi pek yüksek eşsiz birer sanat adamı sanıyorsunuz! Güleyim bari! Hayır, benim yiğit yoldaşlarım, daha erekten uzaksınız, ona ulaşınca dek daha çok kalem harcayacak, çok muşamba kirleteceksiniz. Evet, doğru, bir kadın başını böyle kaldırır, eteğini böyle tutar, gözleri bu yazgıya boyun eğen, tatlı edayla gevşeyip sanki erir, kirpiklerin titrek gölgesi yanaklar üzerinde böyle dalgalanır! Hem böyledir, hem de böyle değildir. Nedir eksiği? Ufacık bir şey, bir hiç; ama o ufacık şey yok mu? İşte her şey odur. Sizin yapıtlarınızda yaşamın görünüşü var; ama onun taşan iç doluluğunu, ruhun belki ta kendisi olan, dış görünüşün üzerinde bir bulut gibi dalgalanan şeyi; Tiziano ile Raffaello'nun yakalayabildikleri o yaşam çiçeğini gösteremiyorsunuz. Sizin vardığınız en son noktadan yola çıkmakla belki çok resim yapılabilir: ama siz pek çabuk yoruluyorsunuz. Halktan insanlar hayran oluyor; ama asıl anlayanlar, yalnızca gülümsüyor.

O garip yaşlı adam, birdenbire:

- Ah Mabuse (5), ah! Üstadım! Meğer sen bir hırsızmışsın, yaşamı da kendinle birlikte alıp götürdün! dedi.

Sonra yine deminki edasıyla sürdürdü konuşmasını:

- Gene de bu tablo Rubens soytarısının resimlerinden, üzerine kızıl boya dökülmüş dağ gibi et yığını Felemenk karılarından, o ateş yağar gibi kızıl saçlarından, o renk patırdısından daha iyi. Hiç olmazsa bunda renk var, duygu var, çizgi var: üçü de resmin ana öğelerinden.

Delikanlı, daldığı derin düşlemden silkinerek yüksek sesle bağırdı:

- Ne diyorsun, be adamcağız! Bu azize resmi, yüce bir yapıt. Şu iki yüzde, azizenin yüzüyle kayıkçının yüzünde, öyle bir amaç inceliği var ki, İtalyan ressamlarının aklına bile gelmemiştir; onların hiçbirisi, şu kayıkçada gördüğümüz kararsızlığı yaratamazdı.

Porbus, yaşlı adama:

- Bu delikanlı sizinle mi birlikte? diye sordu.

Delikanlı kıpkırmızı kesilip:

- Cüretimi bağışlayın, üstadım! dedi. Ben adı sanı belirsiz bir insanım; içimden geldiği için resim yapıp dururum. Her bilginin kaynağı olan bu kente daha yeni geldim.

Porbus, eline kırmızı bir kalemle bir kâğıt tutuşturup:

- Görelim bakalım! dedi.

Delikanlı, Meryem'in çizgilerini hemen kopya etti.

Yaşlı adam:

- Aferin! dedi. Adınız ne sizin?

Delikanlı kâğıdın altına, "Nicolas Poussin" diye yazdı.

Öyle delice söylevi veren garip adam:

- Yeni başlamış bir genç için hiç de kötü değil! dedi. Görüyorum, senin yanında sanat sözü edilebilir. Porbus'un azize resmine hayran olduğun için sana bir şey demeyeceğim. Herkes ona bir başyapıt diye bakıyor. Eksikleri nedir, onu sanatın en derin gizlerini bilenler, ancak onlar anlar. Ama sen ders almayı hak eden, aldığın dersi anlayacak bir genç olduğun için söyleyeyim; bu yapıtı bitirmek için az bir şey, pek az bir şey gerekli; göstereyim sana onu. Sen şimdi gözlerini aç, dikkat kesil; öğrenmek için böyle bir fırsat bir daha belki eline hiç geçmez. Ver paletini, Porbus.

Porbus gidip paletle fırça getirdi. Kısa boylu adam, titretilik bir ivedilikle kollarını sıvadı, Porbus'un uzattığı boya dolu alacalı paletle başparmağını geçirdi; onun elinden değişik kalınlıkta bir avuç fırçayı koparıncasına çekip aldı; sivri sakalı da, sevdalı bir hevesin taşkınlığını gösteren, sanki çevreyi ürküten bir telaşla titremeye başlamıştı. Yaşlı adam, bir yandan fırçasına boya alıyor, bir yandan da ağzının içinden söyleniyordu: "Bu boyaları da, bunları yapanı da pencereden atmalı!.. Böyle çığlık, böyle sahtelik insanı isyan ettirir!.. Bununla resim mi yapılır!" Sonra fırçanın ucunu hummalı bir ivedilikle boya yığınlarına daldırıyordu; bu öyle hızlı oluyordu ki, Paskalya yortusunda "O filii" duasını çalan sanatçı bile parmaklarını orgun tuşları üzerinde belki o denli hızla koşturamazdı.

Porbus'le Poussin, tablonun biri bir yanına, biri bir yanına geçmiş, derin, mutlak bir dikkatle seyreliyorlardı. Yaşlı adam onlara dönmeden:

- Görüyor musun, delikanlı, diyordu, görüyor musun? Fırçayla üç dört kez dokunmak, biraz mavi cilâ sürmek yetti; azizenin başının çevresinde hava esmeye başladı; zavallı! O ağır hava içinde kuşkusuz boğuluyordu! Bak şu örtüye, şimdi nasıl dalgalanıyor! Onu kaldıran hafif bir yel olduğu nasıl da belli! Eskiden sanki kolalanmış, iğnelerle tutturulmuş bir beze benziyordu. Farkında mısın? Göğsünün üzerine vurduğum atlas parlaklığı bir kız teninin tombul yumuşaklığını ne güzel gösteriyor! Koyu kırmızıyla yanık toprak renginin karıştırılmasından çıkan renk nasıl sıcaklık verdi! Demin o koca gölgenin kurşun rengi soğukluğunda kanı donmuş gibiydi. Delikanlı, delikanlı, bu benim gösterdiğimi sana hiçbir öğretmen öğretmez. Yüzlere yaşam vermenin gizini yalnızca Mabuse bilirdi; Mabuse bir tek öğrenci yetiştirdi, o da benim. Benim öğrencim olmadı; bundan sonra da olmaz; yaşlandım artık. Sen akıllıya benziyorsun, bu gösterebildiğimden ötesini kendin sezer, bulursun.

Garip yaşlı adam söyleniyor, hem de tablonun her yanına dokunuyor, şuraya iki fırça, buraya bir fırça vuruyordu; hepsi de öylesine yerinde oluyordu ki, sanki yeni bir tablo ortaya çıktı, hem de ışıklar içinde bir tablo. Öyle tutkulu bir ateşle çalışıyordu ki çıplak alnında ter damlaları belirdi. İvedi ivedi, düzensiz, sinirli devinimlerle çalışmasını sürdürüyordu. Genç Poussin, "Bu adamın içinde bir şeytan var sanki! Zorla ellerini yakalıyor, asıl o çalışıyor," diye düşündü. Yaşlı adamın gözlerindeki o doğaüstü parlaklık, sanki bir dirençten doğan titremeler, delikanlının o düşüncesine bir gerçeklik veriyordu; böyle şeyler de bir gencin düşlemine pek işler. Yaşlı adam, "Paf paf, paf! Bak, delikanlı, bu iş nasıl düzenine konuyor! Haydi, benim fırçam! Şu buz gibi renkleri bir ısıtiver! Hadi, hadi canım! Pon, pon pon!" diye söyleniyor, demin bir yaşam eksikliği bulduğunu söylediği yerlere bir sıcaklık veriyor, biraz boya sürerek özyapı farklarını ortadan kaldırıyor, ateşli bir Mısır kadını için gereken renk birliğine eriyordu.

- Görüyor musun delikanlı, asıl sayılan son fırça darbesidir. Porbus yüz fırça vurmuş, ben bir tek vuruyorum. Altta ne varmış, o kimsenin umurunda değildir. Bunu iyi bil.

Sonunda o şeytan durdu, hayranlıklarından hiç sesleri çıkmayan Porbus'le Poussin'e dönerek:

- Daha benim Kavgacı Güzel ayarında değil, ama doğrusu insan böyle bir yapıta imzasını atabilir, dedi.

Kalkıp bir ayna aldı, resme bir kez de aynadan baktı, sonra:

- Evet, dedi, böyle bir yapıta ben de imza atabilirim... Haydi, şimdi gidip karnımızı doyuralım. İkiniz de bana gelin. Evde isli jambonla iyi bir şarabım var. Zamanın kötülüğüne bakmaz, resim sözü ederiz! Biz, resim sözü edebilecek insanlarız.

Nicolas Poussin'in omzuna vurarak ekledi:

- Aferin! dedi, eli işlek delikanlıymışsın!

Sonra, Normandiya'dan gelen o delikanlının sırtındaki giysinin eskiliğine bakıp kemerinden meşin bir kese çekti, açıp karıştırdı, çıkardığı iki altını uzatıp:

- Sat bana demin yaptığın resmi, dedi.

Genç ressam bütün yoksullar gibi gururlu olduğundan, bu söz üzerine titreyip kızarmıştı; Porbus onun bu durumunu görünce:

- Al, al, dedi. Onun dağarcığındaki para, iki kiralı tutsaklıktan kurtarır.

Üçü de ışıkten indiler, sanattan konuşa konuşa yürüyüp Saint-Michel Köprüsü yakınlarında ahşap bir eve vardılar. Poussin dışarda evin süslerine, oymalarına, kapısının tokmağına, pencerelerinin çerçevelerine hayran olmuştu; içeriye, basık tavanlı geniş bir odaya girince de baktı, ocakta ateş gürül gürül yanıyor, sofraya türlü nefis yemekler dizilmiş... Asıl güzeli, o sofrada dilleri tatlı, gönülleri temiz iki büyük sanat adamıyla birlikte oturacaktı. Bir tablonun önünde, ağzı açık, öyle duraklamıştı.

Porbus:

- Bu resme öyle çok bakmaya gelmez, delikanlı, dedi, sonra kendinizden umudunuz kesilir.

O resim Mabuse'ün, kendisini hapse attırıp uzun zaman bıraktırmayan alacaklıların elinden kurtulmak için yaptığı "Hazret-i Adem" adlı tabloydu; o yüzde öyle bir canlılık, öyle bir gerçeklik gücü vardı ki, Nicolas Poussin ona baktıkça yaşlı adamın deminki karışık sözlerle asıl ne demek istediğini anlamaya başlamıştı. Adam da o tabloya beğenerek bakıyordu ama öyle bir coşkunluk göstermiyordu, "Ben daha da iyisini yaptım" der gibi bir hali vardı.

- Evet, dedi, canlıdır: Rahmetli üstadım bu yapıtıyla, denebilir ki kendisini de aşmıştı. Ama tablonun zemininde gerçeklik daha tam değil, bir eksiği var. İnsan canlı; sanki kalkıverecek, bize doğru yürüyecek. Ama hava, gök, rüzgâr, bizim ciğerlerimize giren hava, gördüğümüz gök, duyduğumuz rüzgâr değil. Hem bu tablodaki sıradan bir insan! Oysa ki doğrudan doğruya Tanrı'nın elinden çıkmış biricik insanda, elbette tanrısal bir etkileycilik, bir şey olmalıydı, onu gösterememiş; sarhoş olmadığı günler bunu Mabuse de söyler, kendi kendisine kızardı.

Poussin meraklı meraklı, bir yaşlı adama, bir Porbus'e bakıyordu. Porbus'ün yanına gitti, yaşlı adamın kim olduğunu soracaktı; ama ressamın, susmasını belirtir gibi parmağını dudaklarına götürmesi üzerine ağzını açmadı; hem güçlü bir ressam, hem de pek zengin bir adam olduğu Porbus'ün gösterdiği saygıdan da, odaya toplanmış olağanüstü resimlerden de anlaşılan ev sahibinin adını çok merak ediyordu; ama içinden, "Elbette ergeç bir söz olur, anlarız," dedi.

Poussin, duvarları örten koyu meşe kaplama üzerine asılmış, son derece güzel bir kadın başı görerek:

- Olağanüstü, dedi, Giorgione'nin (6), değil mi?

Yaşlı adam:

- Hayır! dedi. O gördüğünüz resim, benim ilk karalamalarımın biridir.

Poussin o saflığıyla:

- Ya! dedi. Demek ben, resim tanrısının evindeyim!

Yaşlı adam gülümsedi; böyle övgülere çoktandır alışık olduğu belliydi.

Porbus:

- Üstadım Frenhofer! dedi, hani şu sizin iyi bir Ren şarabınız var, ondan biraz getiremez miyiz?

- İki şişe getirsinler. Biri sana borcum, bu sabah senin o güzel günahkâr kadın resmine zevkle baktım; ikinci şişe, sana dostluk armağanı.

Porbus:

- Ah, üstadım, dedi, hep böyle hasta olmasam... siz de lütfedip bana bir kez

"Kavgacı Güzel" tablonuzu gösterseniz, belki ben de yüksek, geniş, derin, insanları doğal büyüklükte bir resim yapabilirdim.

Yaşlı adam, birdenbire, coşkuyla:

- Yapıtımı göstermek mi! dedi. Hayır, hayır, daha düzelecek yerleri var, son biçimini almadı. Dün akşamüstü, artık bitirdim sanıyordum. Baktım, gözlerinde tıpkı bir insan gözü gibi ıslaklık, teninde bir titreme vardı; örgülü saçları kımıldanıyor, kendisi soluk alıyordu. Gerçekteki canlılığı, uzaklığı, yakınlığı, düz bir muşamba üzerinde de göstermenin yolunu bulmuştum doğrusu... Ama bu sabah gündüz gözüyle baktım, yanılmışım. Ben böyle şanlı bir sonuca varmadan önce, rengin büyük üstatlarını derinden derine inceledim, Tiziano'nun, o ışık sultanının yapıtlarını sanki kat kat kaldırıp çözümledim; o ulu ressam gibi ben de resmime açık bir renk, kıvrak, dolgun bir hamurla başladım; çünkü gölge ancak ikincil bir öğedir; bunu aklından çıkarma, küçük. Sonra yapıtımı yeniden ele aldım, "yarı renklerle", saydamlığını gittikçe azalttığım cilâlarla en sert gölgeleri, hattâ en koyu karanlıkları gösterdim; orta ressamların vurdukları gölgeler, ışıklı renklerinden büsbütün başka türdendir: Tahtadır, tunçtur, ne dersiniz odur, ama gölgede bir insan teni değildir. Tablolarındaki yüzler dönecek, yerlerini değiştirecek olsalar, gölgeli kısımların yine de gölgede kalıp ışıklanmayacağı pek bellidir. En ünlüler arasında bile nicelerinde bu eksik görülür; ben ondan kaçındım, benim yapıtımda en koyu gölgenin altında bile tenin beyazlığı sezilir. Bir sürü bilisiz, çizgilerinde pürüz kalmadı diye, doğru dürüst resim yaptıklarını sanırlar. Ben onlara uyup da yaptığım insan resminin en küçük anatomi inceliklerini göstermeye kalkmadım. İnsan vücudu öyle çizgilerle bitmez ki! Bu bakımdan yontucular gerçeğe bizlerden çok yaklaşıyor. Doğa da birbirlerine karışan, birbirini içine alan yuvarlaklar dizisidir. Dosdoğrusunu isterseniz, çizgi diye bir şey yoktur! Gülmeyin, delikanlı! Bu sözü şimdi tuhaf bulursunuz, ama günü gelir, niçin böyle dediğimi anlarsınız. Çizgi, ışığın eşya üzerindeki etkisini anlamak için insanın uydurduğu bir şeydir; ama doğada çizgi yoktur, doğa tekdüzedir; resim yapmak, nesnenin kalıbını çıkarmak, yani nesneyi çevresinden ayırmak demektir; vücuda görünüşünü veren, ancak ışığın durumu, üzerine ışığın serpilmesidir. İşte bunun için çizgileri kesin olarak göstermedim, sınırlara bulut halinde sarışın, sıcak yarı renkler serptim; böylece, o sınırların zeminden ayrıldıkları noktaları üzerine parmak koyarak göstermek olanaksızdır. Böyle yapılmış bir resme yakından bakıldı mı, karmakarışık, ne olduğu pek anlaşılmaz bir şey gibi gelir; ama iki adım öteden bakın, her yeri güçlenir, belirir, bütünden ayrılır; vücut döner, biçim ortaya çıkar, çevrelerinde havanın estiği duyulur. Ama, daha hoşnut değilim, birtakım kuşkularım var. Belki de yüzün hiçbir çizgisini çizmemek, önce en ışıklı çıkıntılara bağlanıp sonra en gölgeli yerlerine geçerek ortasından başlamak daha doğru olur. Güneş, evrenin o Tanrı eşi ressamı da öyle yapmıyor mu? Ah, doğa! Seni o kararsızlıkların içinde kim yakalayabilmiştir? İşte bakın, bilgisizlik gibi bilginin fazlası da insanı yadsımaya götürüyor. Yapıtımdan kuşku duyuyorum! Yaşlı adam, biraz susup yine başladı:

- Delikanlı, ben on yıldır çalışıyorum; ama insan doğayla savaşımda içinde olunca, on yıl nedir ki? Pygmalion efendimizin yaptığı yontu yürüyüvermiş; biliyor muyuz onu kaç yılda bitirmiş?

Yaşlı adam derin bir düşünce daldı; gözleri öyle bir yere takılmıştı, parmakları da ne yaptığını bilmeden yemek bıçağıyla oynuyordu. Porbus, delikanlıya, yavaşça:

- Bir ecinnisi vardır, dedi; yine onunla konuşuyor.

Bu söz üzerine Nicolas Poussin'i pek güçlü bir sanatçı merakı, ne olduğu anlaşılmaz o merak kavradı. Ak gözlerini bir noktaya çevirmiş, dikkatle, sanki alık alık bakan o yaşlı adam, şimdi ona insandan üstün bir varlık, bilinmez bir âlemde yaşayan şaşırtıcı bir melek, bir şeytan gibi görünüyordu. O adam, insanın ruhunda bin bir düşünce uyandırıyor. Gurbet ilde sılayı andıran bir türkünün verdiği coşkuyu söyleyebilmek nasıl olanaksızsa, bir ruhun başka bir ruhu böyle büyülemesinin ne olduğunu anlayıp anlatmak da öyle olanaksızdır. O yaşlı adamın güzel sanat araştırmalarına hafifseyerek bakması, zenginliği, hali tavrı,

Porbus'un ona gösterdiği son derece büyük saygı, yıllardır sabırla çalıştığı yapıtı; kısacası, o yaşlı adamın her şeyi insan doğasının sınırlarını aşıyordu; gerçi yapıtını kimseye göstermiyordu ama onun bir dehâ ürünü olduğundan nasıl kuşku duyulur? Poussin'in demin hayran baktığı, Mabuse'un "Hazret-i Adem" tablosunun yanında bile güzelliğini belli eden Meryem başı, o yaşlı adamın sanat sultanlarından olduğunu, onda görkemli bir sanat bilgisi bulunduğunu göstermiyor muydu? O doğaüstü insanı görünce Nicolas Poussin'in işlek düşleminin kavrayabildiği biricik şey, sanatçı doğasının özü oldu. Sanatçı doğasının ne olduğunu şimdi tam olarak sezmişti: Elindeki gücü çoğu kez yersiz kullanan, soğukkanlı, sıradan insanları, taşlı dikenli binlerce yoldan sürükleyen çılgın bir doğa... Oralarda soğuk akıl, sıradan insanlar hiçbir şey bulamadıkları halde, o beyaz kanatlı, kendini delice heveslerine bırakan kız, destanlar, köşkler, sanat yapıtları bulup çıkarır. Hem alaycı, hem de acıyıcı; hem bereketli, hem de çorak bir doğa! Böylece coşkun Poussin'in gözünde o yaşlı adam, birdenbire değişerek sanatın kendisi; bütün gizleri, taşkınlıkları, düşlemleriyle sanatın ta kendisi oluvermişti.

Frenhofer yine konuşmaya başladı:

- Evet, sevgili Porbus, bilir misin benim eksiğim nedir? Şimdiye dek güzelliği şöyle tam bir kadınla karşılaşmadım. Çizgileri eksiksiz, eleştiri götürmez bir vücut, bir ten ki...

Bu başladığı tümceyi bitirmeden:

- Hani İlkçağ sanatçılarının söyledikleri gibi; ölümler dünyasına gidip seni ta oralarda arayacağım, dedi. Venüs nerede yaşıyor acaba? Onu o denli aradık, ama güzelliklerine parça parça rasladık; işte hepsi bu... Kendisinde tanrılık olan o kusursuz, tam doğayı, yani ülküsel olanı bir an görebilmek için, bir an görebilmek için varımı yoğunluğumu vermeye hazırım. Ey gökten inen güzellik! Doğar doğmaz Orpheus gibi ben de sanatın cehennemine inip oradan yaşamı getireceğim.

Porbus, Poussin'e:

- Haydi gidelim, dedi. Artık bizi duymuyor, görmüyor.

Büyük bir hayranlık içinde olan delikanlı:

- İşliğine gidelim, diye yanıt verdi.

- İşliğine girilmesine izin verir mi sanıyorsunuz. Hazinelerini saklamasını öyle bilir ki kimse yaklaşamaz. O gizi elde etmeye girişmek, benim aklımdan da geçti; bunun için sizin yol göstermenizi, sizin keyfinizi bekleyecek değilim ya!...

- Bu işte bir giz mi var?

- Elbette. Bu yaşlı Frenhofer, Mabuse'un yetiştirdiği biricik ressamdır; Mabuse başka kimseye ustalık etmek istemedi. Ama Frenhofer, Mabuse ile dost oldu, onu kurtardı, ona sanki babalık etti; onun türlü heveslerini yerine getirmek için malını, mülkünü esirgemedi. Buna karşılık Mabuse de, Frenhofer'e düz yüzeyde oylumu göstermek yolunu, yüzlere olağanüstü bir canlılık, bir doğallık vermenin gizini öğretti; bizim bir türlü bulamadığımız, bizi üzüntülere düşüren o gizi Mabuse öyle bir elde etmişti ki... bak, bir gün ne oldu: Mabuse, V. Carlos'un (7) kente girdiği gün, dallı Şam kumaşından bir giysi giyip üstadıyla birlikte onu karşılamaya gidecekti; ama o, kumaşı satıp parasını şaraba vermiş. Bunun üzerine bir kâğıdı Şam kumaşı gibi boyamış, onu kuşanıp gitmiş. İmparator, Mabuse'un sırtındaki kumaşın parlaklığına, güzelliğine bakıp hayran olmuş, ama yaşlı sarhoşu koruyup besleyen Frenhofer'i kutlamak isteyince işin aslını anlamış... Frenhofer bizim sanatımızı ateşle seven bir adamdır; öteki ressamlardan da daha ilerisini, daha yükseğini görür. Renkler üzerinde, çizginin tam gerçeğe uygun olabilmesi üzerinde uzun uzun, derin derin düşünmüştür; ama araştırmalarını öyle ileri götürdü ki en sonunda işi bu araştırmaların asıl konusundan, çizginin varlığından kuşku duymaya dek vardırdı. Üzüntü anlarında resim çizmek diye bir şey olmadığını, çizgilerle ancak geometri çizimleri yapabileceğini söyler. Böyle demek, doğrunun sınırlarından çıkmak olur, çünkü çizgilerle, gerçekten bir renk olmayan kara bir yüz yapılabilir. Bu da gösterir ki, doğada olduğu gibi, bizim sanatımızda da binlerce öge vardır. Çizgi, resmin iskeletidir, renkse candır; ama iskeletsiz can, cansız iskeletten de daha eksik bir şeydir. Hem bütün bunlardan daha doğru olan bir şey var: Bir ressam resim yapa yapa, çevresine baka baka

yetişir; onun için asıl olan işte bunlardır. Bir yandan düşünce, bir yandan şiir, fırçayla çekişmeye girerse sonunda insan bu Frenhofer gibi kuşkuya, yadsımaya varır. Frenhofer ressam, ama deli. Yüce bir ressam; ne yapalım ki karayazılıymış; zengin doğmuş, bu yüzden saçmalamaya, sayıklamaya olanak bulmuş. Sakın onun gibi olayım demeyin! Çalışın! Ressam dediğiniz düşünür, ama fırçalarını eline alır da öyle düşünür!

Poussin artık Porbus'u dinlemiyor, aklına koyduğu şeyi yapabileceğinden hiç kuşku duymuyordu:

- Gireriz! İşlişe gireriz! dedi.

Porbus, daha iyice tanımadığı o delikanlının böyle coşmasına gülümsedi; ayrılırken de:

- Yine gelin, beklerim, dedi.

Nicolas Poussin, La Harpe Sokağı'na döndü; ağır ağır, dalgın dalgın yürüyordu, oturduğu küçük oteli geçti ama bunun ayrımına bile varmadı. Geri gelip sallanan, eski merdivenden, merak içinde, hızlı hızlı çıktı; en üst katta, tavanı iki yandan basık bir odaya girdi. Eski Paris evlerinin çatıları işte böyle birer güvercinlik gibi miniciktir. Odanın biricik, o da pek ışık sızdırmayan penceresinin yanında bir kız oturuyordu; kapı tokmağının tutulup çevrilişinden gelenin Poussin olduğunu anlamıştı; ne kadar sevdiğini gösteren bir davranışla hemen yerinden fırladı.

- Ne oldu? diye sordu.

Poussin, sevinçten boğulur gibiydi; bağırdı:

- Ne mi oldu? Ne mi oldu? Ne olacak? Bir ressam olduğumu duyumsadım artık!

Şimdiye dek kendimden kuşku duymuştum; ama bu sabah inandım kendime! Ben büyük bir adam olabilirim! Korkma, Gillette, zengin olacağız, mutlu olacağız! Altın var bu fırçalarda.

Ama birden susuverdi.

Büyük büyük umutlarının şimdiki dar olanaklara hiç uymadığını düşününce o ağırbaşlı, güçlü yüzündeki sevinç yitivermişti. Duvarları kaplayan sıradan kâğıdın üzerine, yer yer, kurşunkalemle taslaklar çizilmişti. Dört tanecik bile temiz muşambası yoktu. O zamanlar boya pek pahalıydı; o yoksul soylunun paletinde de, bir damla bile boya yoktu. Böyle bir yoksulluk içinde olan Poussin, gönlünde inanılmaz zenginliklerin varlığını, taşmak isteyen bir dehanın bereketini duyuyordu. Paris'e belki dostlarından bir soylunun yanına, belki de sanat gücünün çağrısıyla gelmiş; orada hemen bir sevgili bulmuştu. Soylu, eliaçık ruhlu kadınlar vardır, büyük bir adamın yanında acılara katlanır, onun yoksulluğunu paylaşır, türlü huylarını, heveslerini anlamaya çalışırlar; bazı kadınlar nasıl pervasızca süslenir, duygusuzluklarını nasıl pervasızca gösterirlerse, onlar da sevmekten, çile çekmekten öylece çekinmezler. Gillette, işte o kadınlardandı. Dudaklarında dolaşan gülümseme bu çatı altı odasına bir altın rengi veriyor, sanki gökyüzünün parlaklığıyla boy ölçüşüyordu. Güneş her zaman parlamıyordu; ama Gillette, sevdasına bürünüp mutluluğuna da acısına da sınıksız bağlanmış olan Gillette, hep oradaydı; sanatı kavramadan önce aşka taşan dehayı avutuyordu.

- Dinle Gillette, sana diyeceğim var.

O uysal, şen kız, ressamın kucağına sıçradı. Tepeden tırnağa şirin, tepeden tırnağa güzeldi; bir bahar gibi gönül çeliciydi; kadınlığın bütün zenginlikleriyle süslenmişti; o zenginlikleri yüce bir ruhun ateşiyle de aydınlatıyordu. Poussin:

- Aman Tanrım! dedi, söylemeye dilim varmıyor...

Gillette:

- Bir giz mi? dedi. Söyle, söyle, ben de bileyim.

Poussin, öyle dalgın, duruyordu.

- Söylesene!

- Gilletteim benim! Zavallı sevgilim!

- Yoksa benden bir istediğin mi var?

- Evet.

Gillette biraz somurtarak:

- Yine geçen günkü gibi önümde modellik et diyeceksen, dedi; söyleyeyim sana,

buna bir daha razı olmam. Öyle zamanlarda hiç beğenmiyorum gözlerini. Bana bakıyorsun, bakıyorsun, ama beni düşünmüyorsun.

- Başka bir kadının resmini yaparsam, daha mı iyi olur?

- Belki. Ama iyice çirkin olursa.

Poussin şimdi ciddî konuşuyordu:

- Peki, dedi; ya benim gelecekteki ünüm için, benim büyük bir ressam olmama yardım etmek için, başka birine modellik edeceksin dersem.

- Sen benim ağzımı arıyorsun! Bilirsin ki gitmem.

Poussin başını göğsüne eğdi; şimdi onda ruhunun dayanamayacağı kadar yeğın bir sevinçle mi, yoksa bir üzüntüyle mi bilinmez, ezilmiş bir adam hali vardı.

Gillette onu, yıpranmış mintanının kolundan çekerek:

- Dinle beni, Nick dedi; söyledim sana, senin için canımı veririm; ama ben sağ kaldıkça, aşkımdan vazgeçerim diye sana söz vermedim.

- Aşkından vazgeçmek mi?

- Ben kendimi başka birine öyle gösterirsem, sen beni sevmezsin artık. Ben de kendimi bir daha sana uygun bir kadın saymam. Senin heveslerine uymak benim için doğal, pek doğal değil mi? Senin her istediğini yerine getirmeyi canıma minnet bilirim; içimde bir sevinç, bir gurur duyarım. Ama başka biriyle! Tanrı esirgesin!

Ressam, kızın önünde diz çökerek:

- Bağışla beni Gilletteim, dedi. Ünlü bir adam olmaktansa, sevilen bir adam olayım, daha iyi, bin kat daha iyi. Benim için zenginlikten de, ünden de güzelsin. Hadi, at fırçalarımı, yak şu resimleri. Yanılmışım ben. Benim dünyada göreceğim asıl iş, seni sevmek. Ressam değilim ben; âşığım. Sanat da, bütün gizleri de yok olsun!

Gillette şimdi mutlu, hoşnut, delikanlıya hayran hayran bakıyordu1 Sevdiğinin gönlünde bir sultan olduğunu, kendisi uğrunda sanatın bile unutulduğunu, bir parçacık günlük gibi ayakları altına atıldığını içgüdüleriyle duyuyordu. Poussin:

- Ama, dedi, o, yaşlı adamın biri. Sana yalnızca bir kadın diye bakacak.

Güzellik, sende en olgun durumunu kazanmış!

Gillette, sevdiğinin özverilerine karşılık, kendisinin de aşkı için duyduğu korkuları hiçe saymaya, onu böyle bir özveriyle ödüllendirmeye hazırdı:

- Peki, dedi, aşk bu! İnsan her şeye katlanır... ama bu beni yok edecek! Senin uğrunda yok olayım! Güzel şey, güzel şey, sen beni unutacaksın. Aklına ne kötü şey gelmiş!

Poussin utanmış, pişman bir durumda:

- Evet, dedi, seni seviyorum, ama bu da geldi aklıma. Demek alçak bir insanmışım ben!...

Gillette:

- İstersen bir de Hardouin Baba'ya danışalım, dedi.

- Yooo! İkimizden başka kimse bilmesin, duymasın!

- Peki, gideyim. Ama sen de burada kalma. Eline hançerini al, kapıda bekle; bağırdığımı duyarsan, içeriye girer, o ressamı öldürürsün.

Poussin'in gözü artık sanatından başka bir şey görmüyordu; Gillette'e sarıldı.

Gillette odada yalnız kalınca, "Sevmiyor beni artık!" diye düşündü.

Verdiği karara pişman olmuştu bile. Ama az sonra bu pişmanlıktan da daha korkunç bir duyguyla kıvranmaya başladı; gönlünü saran o çirkin düşünceyi savmaya çalışıyordu. Poussin'in saygı duyulmayı öyle pek de hak etmediği kuşkusıyla sevgisinin de azaldığını sanıyordu.

II

CATHERINE LESCAULT

Poussin ile tanışmasından üç ay sonra bir gün, Porbus, Frenhofer ustayı görmeye gitti. O sırada yaşlı adam, derin bir umutsuzluk içindeydi; görünürde bir neden yokken insanı kavrayıveren bu karaduygu, maddeci sözcüklerle anlatırsanız, ya

sindirim bozukluğundan, ya rüzgârdan, ya karnımızdaki şişkinliklerden gelir; ruha bir varlık diyen insanlara göreyse insanoğlunun yaratılışındaki eksiklerden doğar. Bizim adamcağızinkiyse, herkeslerden gizlediği tablosunda bir eksik bırakmayacağıı diye yorulmuş olmasından, yalnızca ondandı. Oymalı, kara meşin kaplı geniş bir meşe koltuğa çökmüştü; o üzünçlü durumunu bırakmaksızın, Porbus'e, ruhunun böyle karaduygu içinde boğulmasını artık kabullenmiş bir adamın bakışıyla baktı. Porbus:

- Ne oldu, üstadım? dedi; yoksa gidip ta Bruges'den getirdiğiniz lacivert taşı boyası kötü mü çıktı? Bizim yeni boyayı ezemediniz mi? Yağınız hınzırlık, fırçanız sözdinlemezlik mi ediyor?

Yaşlı adam:

- Ah! dostum, dedi, bir an yapıtımı bitirdim sanmıştım; ama sanırım kimi yerlerinde yanılmış olacağım; kuşkularımı gidermeden içim rahat etmeyecek. Yolculuğa çıkacağım; gidip Türkiye'de, Yunanistan'da, Asya'da bir kadın bulup resmi ona göre yapacağım; tablomu doğanın yetiştirdiği türlü insanlarla karşılaştıracığım.

Dudaklarında hoşnutluk gösteren bir gülümseme belirmişti:

- Belki de, dedi, yukardaki, doğanın ta kendidir. Doğrusu bazen korkuyorum: bir rüzgâr esip o kadın uyanıverecek, yitiverecek diyorum.

Birdenbire, sanki hemen yola çıkacakmış gibi ayağa kalktı. Porbus:

- Beni Tanrı göndermiş! dedi; sizi yolculuğun harcamalarından da, yorgunluğundan da kurtarmak için tam zamanında gelmişim.

Bu sözlere şaşan Frenhofer:

- Nasıl yani? diye sordu.

- Bizim Poussin'i seven bir taze var, doğrusu eşsiz, eksiksiz bir güzel... Ama üstadım, Poussin onu size göndermeye razı olursa, siz de bize bari resminizi gösterin.

Yaşlı adam, tümüyle sersemlemiş gibi, ayakta öyle duraklamıştı. Sonunda acısından bağırırçasına:

- Ne? Dedi. Benim yarattığım kadını, benim kadını mı size göstermek mi?

Mutluluğumun üstüne kiskana kiskana örttüğüm perdeyi yırtmak mı? Korkunç, bayağı bir ahlaksızlık olmaz mı bu? On yıldır ben o kadınla yaşıyorum; o benim, yalnızca benim: seviyor beni, vurduğum her fırçada bana gülümsemedi mi? Onun bir ruhu var, benim verdiğim ruh... Kendisine benim gözlerimden başka gözün baktığını duyarsa kızarıverir. Onu göstermek! Hangi koca, hangi âşık karısını kötülüğe sürükleyecek kadar aşığılaşabilir? Sen saray için bir tablo yaptığın zaman onun içine bütün ruhunu koymuyorsun, saray adamlarına birtakım renkli bebekler satıyorsun, işte o kadar. Benim yaptığım resim değil, bir duygu, bir sevdadır!.. O, benim işliğimde doğdu; kızıoğlan kız olarak benim işliğimde kalacak; çıkarsa da ancak örtünerek çıkabilir. Ancak şiirler ve kadınlar kendilerini âşıklarına cırlıçıplak verirler!

Biz Raffaello'ya modellik etmiş olan kadını, Ariosto'nun Angelica'sını, Dante'nin Beatrice'sini biliyor muyuz? Onlar bizim elimizin altında mı? Hayır! Ancak biçimlerini görüyoruz. Benim yukarıda kilit altında sakladığım yapıt, bizim sanatımızda benzeri olmayan bir şeydir. O, muşamba üzerine yapılmış bir resim değil, bir kadındır! Bir kadın ki, ben onunla ağlarım, onunla gülerim, onunla konuşur ve düşünürüm. On yıllık bir mutluluğu, sırtımdan bir abayı atar gibi birdenbire bırakıvereyim mi istiyorsun? Ben birdenbire bir baba, bir âşık, bir Tanrı olmaktan çıktım mı ki onu size göstereyim? O kadın bir kul değil, benim yarattığım bir insandır. Senin delikanlı gelsin, ben ona altınlarımı bağışlayayım; Correggio'nun, Michelangelo'nun, Tiziano'nun tablolarını vereyim; eğilip ayağının toprağını öpeyim; ama onunla karımı paylaşamam ya! Ne ayıp şey! Ne sanıyorsun? Ben bir ressamdan çok bir âşığım. Evet, son soluğumda "Kavgacı Güzel"i yakma gücünü bulacağım; ama bir erkeğin, bir delikanlının, bir ressamın bakmasına nasıl dayanabilirim? Olur mu hiç öyle şey? Bir bakışıyla onu kirletecek insanı ertesi gün öldürürüm ben! Sen ki benim dostumsun, hele diz çöküp onu bir selâmla; seni de o saat öldürürüm! Ben taptığım kadını, putumu göstereyim de budalalar soğuk soğuk baksın, anlamsız anlamsız eleştirsinler mi istiyorsun? Aşk, gizine erilmez bir duygudur; en sevdiği dostuna, "İşte benim âşık olduğum

kadın!" desin, her şey bitmiş demektir.

Yaşlı adam, yeniden gençleşmiş gibiydi; gözlerinde bir parlaklık, bir canlılık belirmiş, sapsarı yüzü al al olmuştu; elleri titriyordu. Bu sözlerin söylenişindeki sevdalı yeğlinliğe şaşan Porbus, yeni olduğu denli de derin olan bu duygu karşısında ne diyeceğini bilemiyordu. Frenhofer'in aklı başında mıydı, yoksa çıldırmış mıydı? Bir sanatçı düşlemine, hevesine mi kapılmıştı, yoksa ileri sürdüğü düşünceler, büyük bir yapıt yaratmak için uzun uzun çalışmanın yarattığı o anlatılmaz bağnazlıktan mı doğuyordu? O garip sevdıyla bir uzlaşma, umulabilecek bir şey miydi?

Kafasında hep bu düşünceler dolaşan Porbus, yaşlı adama:

- Ama dedi, bir kadına karşılık yine bir kadın veriliyor ya! Poussin de sevgilisini sizin gözlerinizin önüne koymayacak mı?

Frenhofer:

- Ne sevgilisi! diye yanıt verdi. O kadın, delikanlının üzerine ergeç bir kötülük eder. Benim ki bana hep bağlı kalacak.

Porbus:

- Peki! Kapatalım bu konuyu, dedi. Ama belki siz, kadının benim dediğim kadar güzelini, eksiksizini Asya'da bile bulamadan ölürsünüz de yapıtınız yarım kalır.

Frenhofer:

- Yarım mı kalacak? Bitti bile! dedi. Onu kim görse karşısında, üzerinden perdeler sarkan bir karyolanın kadife döşeğine serilmiş bir kadın yattığını sanacaktır. Yanında, altın bir sehpa üstünde buhurlar yanıyor. Sen, perdeleri tutan bağların püskülüne elle dokunmak isteyeceksin. Catherine Lescault'nun, "Kavgacı Güzel" denen dilberin göğsü soluk soluğa kalkıp iniyor sanacaksın. Ama bir emin olsam ki...

Frenhofer'in gözlerinde duraksamaya benzer bir şey belirdiğini gören Porbus:

- Sen git Asya'ya, dedi.

Porbus, bundan sonra salonun kapısına doğru birkaç adım ilerledi.

O sırada Gillette ile Nicolas Poussin, Frenhofer'in evinin yanına varmışlardı.

Kız tam içeri girerken ressamın kolunu bıraktı, içine birdenbire kötü bir şey doğmuş gibi geriledi. Sevdğine gözlerini dikip derinden gelen bir sesle:

- Ne işim var benim burada? diye sordu.

- Gillette, ben sana, sen bilirsin dedim; sen ne dersen ben ona razıyım. Benim bilincim de sensin; benim ünüm, şanım da...

- Dönelim eve; buraya girmeyip dönersem, belki daha mutlu olurum.

- Sen böyle sözler söylerken ben kendimi tutabilir miyim? Ben bir çocuğa döndüm artık...

Kız, kendisini zorlarmış gibi bir tavırla:

- Haydi, dedi, bu işte aşkımız ölse de, gönlüme uzun bir ayrılık acısı dolsa da ne yapalım? İsteklerine uymamın seni üne götüreceğini söylüyorsun; öyleyse girelim içeri; senin paletin üzerinde hep bir anı gibi kalmak da yaşamak sayılır benim için.

İki sevgili, evin kapısını açınca Porbus'le karşılaştılar; Porbus, gözlerinde hâlâ yaşlar duran Gillette'e hayranlıkla baktı; tir tir titreyen kızı kolundan tutup yaşlı adamın önüne götürdü:

- İşte, dedi, bu kız dünyanın bütün başyapıtlarına değmez mi?

Frenhofer titredi; Gillette, karşısında, eşkıyaların kaçırıp zengin bir esirciye getirdikleri masum, ürkek bir Gürcü kızı gibi, o saf, o yalın haliyle duruyordu.

Utancından kıpkırmızı kesilmişti; gözleri yere çevrilmişti, iki eli yanlarına sarkmıştı; bayılacak sanırdınız: göz yaşları da utanma duygusunun uğradığı saldırıya başkaldırıyordu. Bu güzel hazineyi, oturduğu çatı katından indirdiği için o anda üzüntüye kapılan Poussin kendi kendisine ilendi. O anda, bir sanat adamından bir âşığa dönüştü; hele yaşlı adamın gençleşmiş bir gözle bakıp bir ressam alışkanlığıyla en gizli noktaları birer birer sezerek kızı sanki soyduğunu görünce, yüreğini bin türlü kuruntu kemirmeye başladı. O zaman gerçek aşkın aman bilmez kıskançlığını duyup:

- Gidelim, gidelim Gillette! diye bağırdı.

Sesindeki o edayı, o çılgılığı duyunca, sevgilisi sevinçle gözlerini kaldırdı, onu

gördü, kucağına atıldı; gözlerinden yaşlar boşanarak:

- Demek beni seviyorsun! dedi.

Acısından inlememek için dişlerini sıkabilmişti, ama mutluluğunu gizlemeye gücü yetmiyordu. Yaşlı ressam:

- Siz onu bana bir an bırakın, dedi; sonra benim Catherineimle

karşılaştırırsınız. Evet, razı oluyorum.

Frenhofer'in çılgılığında yine aşk vardı. Kendi elinden çıkan o sözde kadınla yine övünüyor, gerçek bir kızla karşılaştırılınca da güzelliğinin yine üstün geldiğini görmekten doğacak zevki şimdiden duyuyor gibiydi. Porbus, Poussin'in omzuna vurup:

- Aman bırakmayın, sözünden dönüverir sonra! dedi. Aşkın meyveleri çabuk geçer, sanatın meyveleriye ölümsüzdür.

Gillette, Poussin'e de, Porbus'e de dikkatle bakarak:

- Ben onun için bir kadından fazla bir şey değil miyim? dedi.

Başını gururla kaldırdı; ama Frenhofer'e kıvılcımlar saçan bir gözle baktıktan sonra sevgilisine dönüp, onun bir zaman Giorgione'nin yapıtı sandığı resme yine hayran hayran dalmış olduğunu görünce içini çekip:

- Çıkalım yukarıya, dedi. Bana hiç böyle baktığı olmadı.

Gillette'in sesini duyunca daldığı düşüncelerden uyanan Poussin:

- Bak ihtiyar, dedi, görüyor musun bu kamayı? Hele bu kızın ağzından bir yakınma, bir inilti çıksın, batırırım bunu yüreğine; yakarım evini, kimse kurtulamaz.

Anladın mı?

Nicolas Poussin'i bir gam, bir öfke kaplamıştı; söyledikleri korkutucuydu. Genç ressamın bu sözleri ve davranışı Gillette'i avuttu, kendisini resme, şanlı bir geleceğe feda etmiş olmasını başışladı.

Porbus ile Poussin, ışığın kapısında durmuş, bir şey söylemeden birbirlerine bakıyorlardı. Gerçi "Mısırlı Meryem" in ressamı önce, "Şimdi soyunuyor. Frenhofer ışığa gitmesini söylüyor. Kendi yaptığı resimle karşılaştırıyor," gibi söyler söylediyse de, az sonra, Poussin'in yüzünü kaplayan derin üzücü görüp susmuştu.

İş sanata dayanınca, yaşlı ressamlar bu gibi kuruntulara aldırılmazlar, ama Poussin'in getirdiği kızda öyle bir doğallık, öyle bir güzellik vardı ki Porbus de hayran olmuştu. Delikanlı elini kamasının sapından ayırmıyordu, kulağı da kapıya sanki yapışmıştı. İkisi de öyle loş bir yerde, ayakta durup dikkat kesilmiş, acımasız bir sultanı vurmak üzere gizlice sözleşmiş, saatin gelmesini bekleyen iki insanı andırıyorlardı.

Mutluluğundan yüzü parlayan yaşlı adam, kapıyı açıp:

- Girin, girin, dedi. Yapıtımın bir eksiği yok, artık onu övünerek gösterebilirim. Bundan böyle hiçbir ressam, hiçbir fırça, hiçbir boya, hiçbir ışık benim gönülçeken Catherine Lescaultmun karşısına çıkamaz.

Porbus ile Poussin, büyük bir merak içinde, geniş ışığın ortasına dek koşular; her yeri toz kaplamıştı, her şey darmadağanıktı. Duvarlara asılı birkaç tablo gördüler; önce doğal büyüklükte, yarı çıplak bir kadın resminin önünde durdular; hayran olmuşlardı. Frenhofer:

- Bırakın onu, dedi, değmez. Onu karalama olarak yaptım; bir kadın duruşunu incelemek istiyordum da...

Sonra duvarlara asılmış, insana bir sevinç duygusu veren resimleri göstererek:

- Bunlar benim yanılıp da yaptığım şeyler dedi.

O değerinde yapıtlara öyle bir hafifseme gösterilmesine şaşan Porbus ile Poussin, asıl görmek için geldikleri resmi aradırlarsa da göremediler. Yaşlı adam, onlara:

- İşte, dedi.

Saçları darmadağın olmuştu, yüzünü doğaüstü bir coşkunluk alevlendirmişti, gözleri parlıyordu, aşkla sarhoş bir delikanlı gibi soluk soluğaydı.

Bağırırçasına:

- Bu kadar güzel bir şey göreceğinizi ummuyordunuz, değil mi? dedi. Önümüzde bir kadın var, sizse bir resim arıyorsunuz. Bu tabloda öyle bir derinlik var ki, havası gerçek havaya o kadar benziyor ki sizi çeviren havadan ayıramazsınız. Sanat nerede? Onu iyice gizlemişim, sanki yok edivermişim, değil mi? İşte bir kızın gerçek çizgileri. Rengi, vücudu çevresinden ayırır gibi, çizgilerin

keskinliğini iyice kavramışım, iyice göstermişim, değil mi? Çizgiler zeminden nasıl ayrılıyor, bir bakın da hayran olun. Elinizi bu sırtın üzerinden geçirebileceksiniz gibi gelmiyor mu size? Ama ben buna ermek için, ışıkla eşyanın birleşmelerini tam yedi yıl inceledim. Bu saçların her telini ışık içinde görmüyor musunuz?.. Soluk aldı gibi geliyor bana!.. Bakın şu göğüse! Buna kim bakar da diz çöküp tapmak istemez? Teni titiyor. Durun, durun, kalkıverecek... Poussin, Porbus'e:

- Siz bir şey görüyor musunuz? diye sordu.

- Hayır. Ya siz?

- Hiçbir şey görmüyorum.

İki ressam, yaşlı adamı o hayranlığı, o coşkunluğu içinde bırakıp, kendileri, "Yoksa bu bezin üzerindeki resmi, yukardan üzerine ışık vurduğu için mi göremiyoruz?" diye araştırdılar. Sağdan, soldan, önden baktılar; eğildiler, kalktılar... Onların böyle inceden inceye araştırmalarının asıl nedenini anlayamamış olan yaşlı adam:

- Evet, evet dedi, bez... Yalnızca bez üzerine yapılmış bir resim. İşte çerçevesi, işte sehpa, işte boyalarım, fırçalarım...

Bir fırçayı yakalayıp safdilce bir edayla gösterdi. Poussin, bir resim diye ileri sürülen o bezin önüne gelerek:

- Bu yaşlı adam bizimle alay ediyor, dedi. Acayip acayip çizgiler arasında karmakarışık birtakım renkler görüyorum, işte o kadar. Sanki bir boya duvarı.

Porbus:

- Hayır, hayır, biz yanılıyoruz, dedi. Hele bakın...

Tabloya biraz daha yaklaşıncı, bir köşede çıplak bir ayağın ucunu gördüler: birbirlerine karışık biçimsiz bir sis oluşturan o karmakarışık, perde perde renklerin arasından, son derece güzel, canlı bir ayak çıkıyordu. Ağır, ama durmadan ilerleyen, akla sığmaz bir yıkımdan nasılsa kurtulmuş bu parça karşısında hayranlıktan taş kesildiler. Orada o ayak, yanmış bir kentin kalıntıları arasından çıkıvermiş, Paros mermerinden bir yontu gibi duruyordu.

Porbus, yaşlı ressamın yapıtını olgunlaştırıyor sanarak üst üste yığıldığı boya tabakalarını Poussin'e göstererek:

- Bunların altında bir kadın var, dedi.

İkisi de birdenbire Frenhofer'e doğru döndüler; onun içinde yaşamakta olduğu coşkunluk durumunu, belli belirsiz de olsa, artık sezmeye başlamışlardı. Porbus:

- Gerçekten inanıyor, dedi.

Yaşlı adam uyanmış gibi:

- Evet dostum, dedi, böyle bir yaratış aşamasına ulaşmak için insanın inanması, sanata inanması, yapıtıyla uzun zaman başbaşa yaşaması gerektir. Bu gölgelerden kimileri de bana öyle emeğe mal oldu ki!.. Örneğin şurada, yanakta, gözlerin altında hafif bir gölge var; buna doğada bakarsanız, sanatın bunu anlatamayacağını sanırsınız. Bunu belirtmek için az güçlük çekmedim? Ama, azizim Porbus, bu yaptığım işe şimdi dikkatle bak, sana bir zamanlar biçimleri göstermek, birbirinden ayırmak için söylediklerimi daha iyi anlarsın. Göğsün ışığına bak; resmi boyayla düzelte düzelte, taraya taraya asıl ışığı yakalayıp aydınlık renklerin parlak beyazlığıyla karıştırmayı nasıl başardım; sonra bunun tersi bir çalışmayla da, yani oylumlu bölümleri de, boyanın pürtüklerini sile sile, yarı gölgeye gömülmüş olan bu yüzün çizgilerini yumuşata yumuşata buna artık bir resim, bir sanat yapıtı denilmesini önledim; ona doğadaki oylumun ta kendisini vermeyi başardım. Bütün bunlar nasıl oldu, iyi bak da anlarsın. Hele yaklaşın, yaptığım işi daha iyi görürsünüz. Uzaktan bakılınca anlaşılmıyor; örneğin şurası, bana öyle geliyor ki gerçekten dikkate değer bir iş.

Fırçanın ucuyla iki ressama, aydınlık renklerin toplanmasından oluşmuş bir oylumu gösteriyordu.

Porbus yaşlı adamın omzuna vurdu, sonra Poussin'e dönüp:

- Biliyor musunuz ki çok büyük bir ressam karşısındayız! dedi.

Poussin ağır, ciddi bir edayla:

- Ressam olmaktan çok bir şair, dedi.

Porbus resme dokunarak:

- İşte bizim sanatımız yeryüzünde burada biter, dedi.

- Sonra da gidip göklerde yiter.

Porbus:

- Ama bu bez parçası üzerinde ne zevkler ve mutluluklar var! dedi.

Dalmış olan yaşlı adam onları dinlemiyor, düşlemindeki kadına gülümsüyordu.

Poussin birdenbire:

- Ama, dedi, bu bezde hiçbir şey olmadığını er geç kendisi de anlayacak.

Frenhofer bir ressama, bir de dönüp o tablo dediği şeye baktı:

- Ne? Bu bezin üzerinde hiçbir şey yok mu? diye sordu.

Porbus, Poussin'e:

- Ne yaptınız! diye bağırdı.

Yaşlı adam, delikanlının kolunu bütün gücüyle sıkıp:

- Bir şey görmüyorsun demek! Adi herif! Bayağı adam! Dilenci! Neden çıktın öyleyse yukarı? dedi.

Sonra Porbus'e dönüp.

- Sen söyle, benim dostum, dedi; sen de, sen de benimle eğleniyor musun? Yanıt ver, ben senin dostunum, söyle, ben tablomu bozmuş muyum?

Porbus, kararsızlık içinde, ağzını açıp bir şey söylemiyordu; ama yaşlı ressamın bembeyaz yüzünde beliren merak, coşku öylesine acılıydı ki tabloyu göstererek:

- Kendiniz bakın! dedi.

Frenhofer tablosuna bir an bakıp sendeledi:

- Birşey, birşey yok!.. Ben buna on yıl çalıştım ha!

Oturup ağlamaya başladı:

- Demek ben bir budalaymışım, bir deliymişim! Demek benim sanatım da yokmuş, elimden bir şey de gelmezmiş! Demek ki ben bundan sonra yalnızca yürürken yürümekten başka bir şey yapmayan zengin bir adamım! Demek ben hiçbir şey yaratamamışım!

Gözyaşları arasında tablosuna baktı, gururla ayağa kalktı, iki ressama kıvılcımlar saçan bir gözle bakarak:

- İsa'nın kanı, vücudu, başı üzerine ant içirim ki, siz kıskanç iki herifsiniz, bu tabloyu bozmuşum diye beni kandırıp elimden çalmak istiyorsunuz! Ben onu görüyorum, diye bağırdı; güzel, hem de mucize denecek kadar güzel!

O sırada Poussin, bir köşede unutulmuş olan Gillette'in hıçkırıklarını duydu.

Birdenbire bir âşık kesilip:

- Neyin var, meleğim? diye sordu.

- Öldür beni, dedi kız. Benim bundan sonra seni sevmem alçaklık olur, senin için içimde bir hafifseme, bir küçükseme duyuyorum. Sana hem hayranım, hem de sana baktıkça ürperiyorum. Seni seviyorum, ama öyle sanıyorum ki, şimdiden sana kinim var.

Poussin Gillette'i dinlerken, Frenhofer, karşısında kurnaz hırsızlar bulunduğunu sanan bir kuyumcunun ciddi dinginliğiyle, Catherine'nin üzerine yeşil bir örtü örtüyordu. İki ressama da hafifsemelerle, kuşkularla dolu, pek sinsî bir bakışla baktı; onları sessizce, titrek bir telaş içinde işliğinden kapı dışarı etti; evinin kapısında da onlara:

- Uğurlar olsun, küçük beylerim! dedi.

Bu esenleşme sözleri karşısında iki ressam da buz kesildi. Ertesi gün Porbus merak edip Frenhofer'i görmeye gittiye de, o gece bütün resimlerini yaktıktan sonra öldüğünü öğrendi.

KIRMIZI HAN

(L'Auberge rouge)

Bilmem hangi yılda, Almanya'yla geniş ölçüde ticaret ilişkileri olan Parisli bir bankacı, uzun süredir görmediği dostlarından birine şölen veriyordu. İşadamları, bu gibi dostları mektuplaşma yoluyla edinirler. Nürnberg'in oldukça ileri gelen

bilmem hangi kuruluşunun başkanı olan bu dost, babacan bir Almandı. Zevk sahibi, bilgili, pipo tiryakisi olan bu adamın, Nürnberglilere özgü geniş ve güzel bir yüzü, dört köşe bir alını vardı. Başındaki sarı saçları seyrelikti. Bunca saygıya layık yapıda insan yetiştiren ve yedi istiladan sonra bile hâlâ barışçı yaratılışları yadsınamayan o saf ve soylu Cermen çocuklarının bir örneğiydi. Bu yabancı, saf saf gülüyor, dikkatli dikkatli dinliyor ve Champagne şarabını, Johannisberg'in açık renk şarapları denli severmişçesine kana kana içiyordu. Yazarların sahneye çıkardıkları hemen bütün Almanlar gibi, onun adı da Hermann'dı. Hiçbir şeyi üstünkörü yapmasını bilmeyen bir adam gibi bankacının sofrasına iyice yerleşmiş, Avrupa'da ün salmış olan o Alman iştahıyla yemek yiyor ve Carême (1) perhizine hoşçakal demek için elinden geleni yapıyordu. Ev sahibi, konuşunu ağırlamak için tüccar ya da yatırımcı birkaç içten dostuyla, tatlı cıvıltıları, özgür tavırları Cermen içtenliğine uyan birçok güzel ve sevimli hanım çağırmıştı. Yaşamın zevkleri üzerine söyleşmek için işadamları pençelerini geri çeken insanların bu neşeli toplantısını görmek zevkini, siz de benim gibi gerçekten tatsaydınız, tefecilik gelirinden yapılan indirimlerden nefret etmekte ve iflaslara ilenmekte zorluk çekerdiniz. İnsan her zaman kötülük yapmaz. Onun içindir ki, korsanların dünyasında bile, onların uğursuz gemilerinde, insanın kendini sanki bir salıncaktaymış gibi duyumsadığı tatlı anlar olsa gerek.

- Bizden ayrılmadan önce Mösyö Hermann'ın hepimizi epey korkutacak olan bir Alman öyküsü daha anlatacağını umarım.

Bu sözleri, yemeğin sonuna doğru, kuşkusuz Hoffmann'ın öykülerini ve Walter Scott'ın romanlarını okumuş olan soluk yüzlü, sarışın bir genç kız söylemişti. Lise öğrenimini bitirmekte olan ve okulda oynanan piyeslerden çok hoşlanan bu sevimli yaratık, bankacının biricik kızıydı. Bu sırada çağrılılar, sindirim yeteneklerini hesaba katmadan tika basa yedikleri nefis bir yemekten sonra gelen sessizlik ve tembelliğin tatlı gevşekliği içindeydiler. Sırtını iskemleye yaslamış ve bileklerini hafifçe masanın kenarına dayamış olan çağrılılar, parlak bıçaklarının kesici yanıyla kayıtsızca oynuyorlardı. Bir yemek sona erince, kimi insanlar bir armut çekirdeğiyle oynar durur; kimi, baş ve işaret parmakları arasında bir ekmek içi yuvarlar; âşıklar, meyve artıklarıyla biçimsiz harfler oluştururlar; cimriler, önlerindeki meyve çekirdeklerini sayar ve bir oyun yazarının kişilerini sahneye yerleştirmesi gibi, tabaklarına dizerler. Bütün bunlar mideyle ilgili küçük mutluluklardır; Brillat-Savarin çok iyi bir yazar olduğu halde, kitabında bunu göz önüne alamamıştır.

Uşaklar ortadan yitmişlerdi. Yemişler dağılmış, yağma edilmiş, solmuş bir durumdaydı; sofraya savaşa bozguna uğramış bir donanma gibiydi. Ev sahibesinin yerli yerine koymakta diretmesine karşın, tabaklar masanın üstünde darmadağın idi. Çağrılıların kimileri, yemek odasının kül rengi duvarlarına bakışmı olarak asılmış İsviçre görünümüne bakıyorlardı. Hiç kimsenin canı sıkılmıyordu. Şimdiye dek, iyi bir yemeğin sindirimi sırasında kara kara düşünen hiçbir insan görülmemiştir. O zaman, bir tür erinç içinde olmaktan hoşlanırsınız. Bu bir düşünürün düşümlere dalmasıyla, geniş getiren hayvanların duydukları zevkin tam ortası bir durumdur. Buna, mideye düşkünlüğün maddi hüznü demek doğru olur. Onun için, çağrılılar, ilgi uyandırmasa bile bir öykü dinleyecekleri için hoşnut olarak, birden babacan Alman'a doğru döndüler. Bu tatlı bekleyişte, öyküyü anlatanın sesi, uyuşan duygularımıza her zaman çok tatlı gelir. Bizi gevşekliğe kavuşturur. Tıp meraklısı olduğum için, gülümseyişlerin neşelendirdiği, mum ışıklarının aydınlattığı ve çok lezzetli bir yemeğin kan, can verdiği yüzleri hayran hayran seyreliyordum. Yüzlerin değişik anlatımları, kollu şamdanlar, porselen meyvelikler, yemişler ve kristaller arasında, garip etkiler oluşturuyordu.

Karşımda oturan bir çağrılı, birden ilgimi çekti. Bu insan, orta boylu, oldukça şişman, güler yüzlü bir adamdı. Giyinişi, tavrı, bir borsa komiserinin giyimini, tavrını andırıyordu. Sıradan bir zekâsı olan bir insan izlenimi veriyordu. O zamana dek ona dikkat etmemiştim. Bu sırada, kuşkusuz, mum ışığı altında pek aydınlık olmayan yüzü, bana anlatımını değiştirmiş gibi geldi: Sapsarı kesilmiş ve yer yer morarmıştı; can çekişen bir insanın cansız yüzünü andırıyordu.

Dioramalardaki (2) insanlar gibi kıpırtısız, kristal bir sürahi kapağının pırıltılı yüzeylerine şaşkın şaşkın bakıyor; ama, kesinlikle onları saymıyor, geçmişin ya da geleceğin tatlı düşlemlerine dalmış gibi duruyordu. Bu kuşkulu yüzü uzun süre inceleyerek düşünceye daldım. Kendi kendime, "Acaba bir sıkıntısı mı var? Yoksa çok mu içmiş? Değerli kâğıtların düşmesi üzerine iflas mı etti? Alacaklılarını aldatmayı mı tasarlıyor?" diye düşündüm. Bu tanımadığım adamın yüzünü göstererek yanımdaki kadına:

- Bakın, iflas etmek üzere olan bir kimseyi andırıyor, değil mi? dedim.

Kadın bana:

- A! O zaman daha neşeli olurdu, diye yanıt verdi.

Sonra başını zarif bir davranışla sallayarak:

- Günün birinde bu adam iflas ederse, ben de elimi keserim. Tam bir milyonluk toprağı var. Eskiden İmparatorluk ordularının yüklenicisiydi. Oldukça garip bir adam. Ticaret amacıyla ikinci kez evlendi. Bununla birlikte, karısını pek iyi mutlu ediyor. Uzun zamandır tanımak istemediği güzel bir kızı vardı; ama ne yazık ki, oğlunun düelloda ölmesi üzerine kızını yanına almak zorunda kaldı. Çünkü, artık çocuğu olmuyordu. Böylece, zavallı kız, birdenbire, Paris'in en zengin mirasçılarından biri oluverdi. Biricik oğlunu yitirmesi, bu adamcağızı zaman zaman depreşen bir üzüntüye boğdu.

Yüklenici bu sırada gözlerini bana doğru kaldırdı. Bakışı öyle karanlık ve düşünceliydi ki, ürperdim. Bu bakış, kesinlikle bütün bir yaşamı anlatıyordu. Ama, birdenbire adamın yüzü neşelendi. Kristal kapağı aldı, düşünmeden tabağının önünde duran su dolu bir sürahinin ağzına geçirdi ve gülümseyerek başını Mösyö Hermann'a doğru çevirdi. Güzel bir yemeğin zevki içinde gevşemiş olan bu adamın kafasında tek bir düşünce bile yoktu; hiçbir şey düşünmüyordu. Onun içindir ki, kaba bir borsacının değersiz varlığı üzerinde kestirimler yapmaktan neredeyse utandım. Ben, kafasının biçimine bakıp boş yere onun kişisel özelliklerini anlamaya çalışmakla, zekâsına değer biçmekle uğraşırken, babacan Alman bir tutam burunotu çekip öyküsüne başlamıştı bile. Bu öyküyü, aynı sözcüklerle, sık sık duraklamaları ve konu dışı gevezelikleriyle, onun gibi anlatamam. Onun içindir ki, yanılgıları Nürnbergliye yükleyerek, öyküyü kendime göre yazdım. Kitaplarının başına "Almancadan çevrilmiştir" demeyi unutan yazarların saflığıyla, öykünün yalnızca şairce ve ilginç bulduğum bölümlerini aldım.

I

DÜŞÜNCE VE EYLEM

Cumhuriyetin, 20 Ekim 1799'a raslayan yedinci yılının 21 Ekimi'ne doğru (3), sabahın erken bir saatinde Bonn'dan yola çıkmış olan iki genç adam, gün batarken, Coblenz'in birkaç fersah (4) ötesinde, Ren'in sol kıyısında kurulmuş küçük bir kent olan Andernach dolaylarına varmışlardı. Bu sırada, General Augereau'nın komutasındaki Fransız Ordusu, ırmağın sağ kıyısını işgal etmiş olan Avusturyalıların önünde manevra yapıyordu. Cumhuriyetçi tümenin genel karargahı Coblenz'deydi; Augereau'nın ordusunun alaylarından biri de Andernach'daydı. Yolcuların ikisi de Fransızdı. Kırmızı kadife yakalı, beyazla karışık mavi üniformalarını, kılıçlarını, özellikle yeşil bir muşambayla örtülü üç renkli sorguçu şapkalarını gören Alman köylüleri bile bunların askerî cerrah olduklarını anladılar. Bu bilgili ve değerli kişiler, yalnızca orduda değil, aynı zamanda istila ettiğimiz ülkelerde de sevilir. Bu dönemde birçok aile çocuğu General Jourdan'ın önyak olup kabul ettirdiği yeni askerî yoklama yasası gereğince doktorluk stajlarını yarıda bırakmak zorunda kalmışlardı. Dingin yaşamlarına, öğrenim ve eğitimlerine pek uymayan askerlik görevlerini yapmak zorunda kalmaktansa, tıp öğrenimlerini savaş alanında sürdürmeyi, elbette ki yeğlemişlerdi. Çalışkan, sessiz yaratılışlı ve iyilik etmekten hoşlanan bu

gençler, bunca yıkım arasında kimi iyilikler yapıyor ve Cumhuriyet'in acımasız uygarlığının çiğnediği birçok ülkenin bilginleriyle dost oluyorlardı. Ellerinde yol için izin belgesiyle Coste ve Bernadotte imzalı bir de yardımcı doktor belgesi bulunan bu iki genç, bağlı oldukları birliklerine gidiyorlardı. Her ikisi de, Beauvais'nin ortahalli kentsoylu ailelerindendiler. Bu ailelerde, görenekler ve taşra dürüstlüğü, mirasın bir parçası gibi kuşaktan kuşağa geçer. Görevlerine zamanından önce başlayarak, savaş alanına gelen bu gençler, delikanlılara özgü merakla Strasbourg'a kadar posta arabasıyla yolculuk etmişlerdi. Annelerinin uyarısıyla, önlem olarak üzerlerinde az para bulundurmalarına karşın, yine de ceplerindeki birkaç Louis altınıyla kendilerini zengin duyumsuyorlardı. Kâğıt paranın son derece düştüğü ve altının çok para ettiği o zamanlarda, ellerindeki bu para, gerçek bir servet sayılırdı. Ancak yirmi yaşında olan bu iki doktor yardımcısı, gençliğin bütün coşkunluğuyla, durumlarını şairane buluyorlardı. Strasbourg'dan Bonn'a dek, Electorat'yı ve Ren kıyılarını bir sanatçı, bir düşünür, bir gözlemci gözüyle gezmişlerdi. Bilim adamı olarak alnımızın yazısıysa, bu yaşta gerçekten kişilikli insanlar oluruz. Bir doktor yardımcısı, aşk konusunda olsun gezi yaparken olsun, gelecekteki ün ya da servetinin temelini şimdiden atmalıdır. Böylece iki genç Mayence'la Köln arasında uzanan Ren kıyılarını ve Souabe görünümünü gördüklerinde, okumuş insanların duydukları derin hayranlığa dalmışlardı. Buradaki doğa, güçlü, verimli, çok engebeli, derebeylik anılarıyla dolu ve yemyeşildir. Ama, her yanda, hâlâ savaş ve işkencelerin izleri görülür. XIV. Louis ve Turenne, bu güzel ülkeyi yakıp yıkmışlardı. Yer yer görülen yıkıntılar, zamanında Almanya'nın bu bölümünü süsleyen görkemli şatoları yıktırmış olan Versailles Kralının gururunu ya da belki de sakıncanlığını kanıtlar. Ormanlarla örtülü, Ortaçağ'dan kalma yıkıntı durumundaki yapıların kaynaştığı bu güzel ülkeyi görünce, Alman dehasını, düşlemlerini ve gizemini düşünün. Bununla birlikte, iki arkadaş, bilim amacıyla olduğu kadar zevkleri için de Bonn'a gelip yerleşmişlerdi. Galya Felemenk ordusunun ve Augereau tümeninin büyük hastanesi Elektör'ün sarayında yerleşmişti. Böylece yeni doktor yardımcıları oraya arkadaşlarını görmeye, şeflerine salık mektuplarını vermeye ve meslek yaşamlarının ilk izlenimlerini edinmeye gitmişlerdi. Ama, başka yerde olduğu gibi burada da, yurdumuzun güzellikleri ve anıtları konusunda uzun zaman bağlı olduğumuz değişmez önyargılardan sıyrıldılar. Elektör'ün sarayını süsleyen mermer sütunları görünce, Alman mimarlığının görkemi önünde hayran kalarak yürüdüler ve her adımda eski ya da yeni başka başka güzelliklerle karşılaştılar. İki arkadaşın Andernach'a gitmek üzere izledikleri yollar, onları arasına, öteki tepelerden daha yüksek granit bir dağın doruğuna götürüyordu. Orada, ormanın ağaçsız bir bölümünden ya da kaya kesintilerinden, kumlu balçıkla çevrili ya da büyük ağaçlarla süslü Ren'in bir çok görünümünü görüyorlardı. Koyaklar, patikalar, ağaçlar insanı düşlemlere sürükleyen bir güz kokusu yayıyordu. Ağaçların tepeleri sararmaya, kızıl ve esmer renkler almaya başlamıştı. Bütün bunlar, güz belirtileriydi. Yapraklar dökülüyordu; ama, gök hâlâ masmaviydi. Batan güneşin eğik ışıklarıyla aydınlanan görünümde, kupkuru yollar sarı çizgiler gibi uzanıyordu. İki arkadaş Andernach'a yarım fersah uzaklıkta olmalarına karşın, sanki savaş bu güzel ülkeyi yakıp yıkmıyormuş gibi derin bir sessizlik içinde yürüdüler. Ren'in arasında köpürdüğü mavimsi granit yarlar üstündeki patıkayı izlediler. Biraz sonra boğazın bir yamacından, ırmak gemicileri için güzel bir limanı bulunan kıyıda o küçük, güzel kente indiler. Gençlerden adı Prosper Magnan olanı, iç içe girmiş, birbirinden bahçeler, çiçekler ve ağaçlarla ayrılmış Andernach'ın boyalı evlerini görünce:

- Almanya ne güzel bir ülke, diye bağırdı. Sonra, kirişleri açıkta görünen sivri çatıları, tahta merdivenleri, binlerce sessiz evin üstü kapalı balkonlarını ve limanda dalgaların sallandığı kayıkları bir süre seyretti...

Mösyö Hermann, Prosper Magnan sözünü eder etmez, yüklenici sürahiye aldı. Bardağını doldurdu ve bir yudumda içti. Bu davranışı dikkatimi çekti, yatırımcının ellerinde hafif bir titreme, alnında da terler görür gibi oldum. Yanındaki nazik kadına:

- Eski yüklenicinin adı nedir? diye sordum.

Kadın bana:

- Taillefer, diye yanıt verdi.

Bu garip adamın sarardığını görerek:

- Rahatsız mısınız? diye sordum.

Kibarca:

- Hayır efendim, diyerek teşekkür etti.

Hep birden kendisine bakan çağrılılara bir baş işareti yaparak:

- Dinliyorum, diye ekledi.

Mösyö Hermann:

- Öbür gencin adını unuttum. Yalnızca Prosper Magnan'dan, arkadaşının esmer, zayıfça, neşeli bir insan olduğunu öğrendim. Öykünün daha açık olması için izin verirsiniz ondan Wilhelm diye söz edeyim, dedi.

Babacan Alman, böylece, yerel renk ve romantizmi hiçe sayarak, Fransız doktor yardımcısına bir Alman adı taktıktan sonra öyküsünü sürdürdü.

- İki genç, Andernach'a geldikleri zaman gece olmuştu. Yöneticilerini bulmak, kendilerini tanıtmak, aslında askerle dolu olan bu kentte yatacak bir yer bulmak için çok zaman yitireceklerini kestirdiklerinden, son boş gecelerini bir handa geçirmeye karar vermişlerdi. Andernach'ın yüz adım ilerisinde, batan güneşin ışıklarıyla daha güzel renkler almış olan bu hanı kayalıkların tepesinden seyretmişlerdi. Baştan başa kırmızıya boyanmış olan bu yapı, gerek öteki yapılardan ayrı durduğu, gerekse parlak kırmızı rengi yeşilliklerle, suyun soluk rengiyle karşıtlık oluşturduğu için, bu görünüm içinde dikkati çekiyordu.

Anımsanamayacak denli eski bir zamanda, sahibi heves edip bu dış süslemeleri yaptırmış ve bu nedenle yapıya "Kırmızı Han" adı takılmıştı. Ren gemicileri arasında iyi bilinen bu yapı, sonraki sahiplerinin kazanç konusundaki boşunaçları yüzünden, rengini değiştirmemişti. Nal seslerini duyan Kırmızı Han'ın sahibi, kapının eşiğine gelerek:

- Hah, işte! diye bağırdı. Beyler, biraz daha geç kalsaydınız, Andernach'ın öte yanında, açık ordugâh kurmuş yurttaşlarınızın çoğu gibi, siz de açık havada yatmak zorunda kalacaktınız. Otelimde, boş yer yok. Rahat bir yatak istiyorsanız, size verecek bir kendi odam kaldı. Atlarınız için de avlunun bir köşesine saman serdireceğim. Bugün ahırım insan doludur.

Kısa bir duraklamadan sonra:

- Beyler Fransa'dan mı geliyorlar? diye sordu.

Prosper:

- Bonn'dan geliyoruz, dedi. Sabahtan beri ağızımıza bir lokma yiyecek koymadık.

Hancı başını sallayarak:

- A! doğrusu yemeklere gelince, diyecek yok. Kırmızı Han'a on fersahlık yoldan yiyip içmeye gelirler. Size prenslere uygun bir şölen sofrası kuracağım. Ren balığı var, ondan ötesi can sağlığı.

Uşaklarını boşuna çağıran hancıya bineklerini verdikten sonra, doktor yardımcılarının hanın oturma odasına girdiler. Sigara içen bir sürü insanın tüttürdüğü beyazımtırak kalın duman tabakası, önce içerdekileri görebilmelerine engel oldu. Ama, gürültünün gereksizliğini anlayan, her şeyi hoş gören gezgin sabırlı, bir masanın başına oturdukları zaman, sigara dumanları arasından, Alman hanlarına özgü eşyaları ve ayrıntıyı fark ettiler. Bunlar soba, duvar saati, masalar, bira bardakları, uzun pipolar gibi şeylerdi. Şurada burada Alman, Yahudi gibi değişik yüzler görünüyordu; birkaç ırmak gemicisi de vardı. Bu duman içinde, birçok Fransız subayının apoletleri parlıyor, mahmuzların ve kılıçların şakırtısı taşlık üzerinde aralıksız yankılanıyordu. Kimi iskambil oynuyor, kimi kavga ediyor, susuyor, yiyor, içiyor ya da geziniyordu. Başında siyah kadifeden bir başlık, giysisinin geniş kemeri gümüşü mavi renkte olan ve elinde yün yumağı, belinde anahtar destesi ve gümüş plakası bulunan, saçları örülü, ufak tefek, tombul bir kadın, yani hancının karısı, iki arkadaşı olağanüstü bir ustalıkla, sabırlarını tüketinceye dek bekletti. Bunlar, bütün Alman han sahiplerine özgü özelliklerdir. Bir sürü renkli basma resimle süslü olan bu giyim kuşam öyle bayağıdır ki, burada betimlemek gereksizdir. Yavaş yavaş gürültü azaldı, yolcular odalarına çekildiler ve duman bulutu dağıldı. Yardımcıların sofraları kurulup

Ren'in klasik sazan balığı masaya geldiğinde saat biri çalıyordu; salon da boşalmıştı. Gecenin sessizliği içinde, atların kırma yerken ya da eşinirken çıkardıkları sesler, Ren sularının şırıltısı ve dolu bir handa el ayak çekildikten sonra beliren anlatılması güç birtakım sesler işitiliyordu. Kapılar, pencereler açılıp kapanıyor, belirsiz sözcükler fısıltıyla yükseliyor ve odalardan konuşmalar yankılanıyordu. Bu yarı sessizlik yarı gürültü arasında, iki Fransızla, onlara boyuna Andernach'ı, yemeği, Ren şarabını, Cumhuriyet Ordusunu ve karısını öven hancı, ırmak gemicilerinin seslerini ve limana yanaşan bir geminin sularda çıkardığı hışırtıları ilgiyle dinlediler. Belki de bu gemicilerin avaz avaz konuşmalarına alışmış olan hancı, ivedilikle dışarı çıktı ve biraz sonra geri döndü. Arkasından şişman, kısa boylu bir adam, onun arkasından da ağır bir valizle birkaç denk taşıyan iki gemici geliyordu. Eşyaları salona bırakılınca, kısa boylu adam, kendisinin buyur edilmesini bile beklemeden, valizini yanına alarak doktor yardımcılarının masasına göktü.

Gemicilere:

- Han doluymuş, dedi, siz gidip geminizde yatın; sizin için en iyisi budur.

Hancı, yeni gelen yolcuya iki Fransızın önündeki akşam yemeğini göstererek:

- Bayım, handa bundan başka yiyecek içecek yok.. Ne bir lokma ekmek, ne bir parça et kaldı, dedi.

- Ya lahana turşusu?

- Dış kovuğuna girecek kadar bile yok. Size söylemiş olduğum gibi yatak olarak oturduğunuz iskemleden başka bir yer ve bu salondan başka bir oda bulamayacaksınız.

Bu sözler üzerine kısa boylu adam hancıya, salona ve iki Fransız'a sakınganlıkla ve korku dolu bir bakışla baktı.

Mösyö Hermann öyküsünü keserek:

- Şunu belirteyim ki, bu yabancının asıl adını ve yaşamını asla öğrenemedik, dedi. Yalnızca, elindeki belgelerden Aix-la-Chapell'den geldiği anlaşıyordu. Walhenfer adını almıştı. Neuwied yakınlarında oldukça büyük bir topluluğa fabrikası vardı. Bu ülkenin bütün fabrika sahipleri gibi sıradan kumaştan bir ceket, koyu yeşil kadifeden bir külot-pantolon ve yelek giymişti; ayağında çizmeler, belinde deriden geniş bir kemer vardı. Yüzü toparlacık, hali tavrı içtendi; ama oturdukları sürece, içinde saklı kaygılarını ya da boğucu sıkıntılarını tümüyle gizlemeyi başaramadı. Hancıya göre, bu Alman tüccar ülkesinden kaçıyordu. Sonraları, ne yazık ki, savaş içinde sık sık raslanan kazalardan biri sonucunda, fabrikasının yanmış olduğunu öğrendim. Genellikle kaygılı olan anlatımına karşın yüzünde büyük bir saflık vardı. Hatları düzgündü. Özellikle geniş boynunun beyazlığı siyah kırıvatıyla öyle keskin bir karşıtlık oluşturuyordu ki, Wilhelm, alay olsun diye, Prosper'e gösterdi...

Öykünün burasında, Mösyö Taillefer bir bardak su içti.

- Prosper, tüccara incelik göstererek, onu yemeğe buyur etti. Walhenfer de, bu inceliğin değerini bilen bir insan gibi, çağırıcıya, karşı çıkmadan kabul etti.

Valizini yere yatırdı, ayaklarını üstüne koydu, şapkasını çıkararak sofraya yanaştı, eldivenlerini ve belindeki iki tabancayı yanına bıraktı. Hancı sofrayı çabucak hazırladığı için, üç yolcu sessiz sessiz yemeye başladılar. Salonun havası öyle sıcak ve sinek o denli çoktu ki, Prosper hancıdan içeriyi havalandırmak için kapının karşısındaki pencereyi açmasını rica etti. Bu pencereyi, uçları çerçevenin yanlarındaki deliklere giren bir demir kol destekliyordu. Daha güvenli olsun diye, kanatların her birine bağlı iki civata somununun içine iki vida yerleştirilmişti; Prosper'in, otelcinin pencereyi ne biçimde açtığı, raslantıyla gözüne ilişti.

Mösyö Hermann:

- Size yerel betimlemeler yaptığımı göre, hanın iç bölümlerinden de söz etmeliyim, dedi. Çünkü, bu öykünün uyandıracağı ilgi o yerleri iyice bilmeye bağlıdır. Öykünün bu üç kahramanının bulunduğu odanın dışarıya açılan iki kapısı vardı. Biri, Ren boyunca giden Andernach yoluna açılıyordu. Orada, hanın önündeki küçük bir iskelede, tüccarın yolculuk için kiraladığı gemi bağlıydı; öbür kapıysa hanın avlusuna açılıyordu. Bu avlunun çevresi pek yüksek duvarlarla çevriliydi;

içinde, şimdilik, beygir ve sığırlar vardı; ahırlar insanla doluydu. Büyük kapı öyle bir özenle desteklenmişti ki, daha çabuk olsun diye, hancı tüccarı ve gemicileri sokağa açılan kapıdan içeri sokmuştu. Prosper Magnan'ın isteği üzerine pencereyi açtıktan sonra, bu kapıyı kapadı. Demir çubuklarını yuvalarına soktu ve civataları vidaladı. İki yardımcı doktora ayrılan hancının odası, büyük salona bitişikti; sanırım, hancının karısıyla birlikte geceyi geçireceği mutfaktan oldukça ince bir duvarla ayrılmıştı. Hizmetçi kadın henüz dışarı çıkmış, yemlikte, tavan arasında ya da herhangi bir köşede yatacak bir yer aramaya gitmişti. Büyük salonla hancının odasının ve mutfağın, otelin geri kalan bölümünden ayrılmış olduğunu anlamak kolaydır. Avluda iki kocaman köpek vardı. Korkunç havlamalarından, onların uyanık ve azgın oldukları anlaşılıyordu. Hancı, kapıyı kapadıktan sonra, Wilhelm göğre bakarak:

- Ne sessizlik! Ne güzel bir gece! dedi.

Dalgaların şırıltısından başka bir tek ses duyulmuyordu.

Tüccar iki Fransız'a:

- Baylar, dedi, sazan balığıyla içmek üzere, size birkaç şişe şarap sunmama izin verin. İçer, günün yorgunluğunu çıkarınız. Durumunuzdan ve giysilerinizden, sizin de bugün benim gibi epeyce yol aldığınızı görüyorum.

İki arkadaş kabul ettiler. Hancı, bodruma inmek için, mutfak kapısından çıktı. Bodrum, yapının bu bölümünün altında olsa gerekti. Hancının getirdiği beş büyük şişe masaya konduğunda, karısı da yemekleri tabaklara koymuştu. Salona ve yemeklere, bir ev hanımı edasıyla bakıp yolcuların bütün istediklerinin sağlandığından emin, mutfağa döndü. Sofradaki dört kişi (hancı da içmeye çağırılmıştı), onun yattığını duymadılar; ama daha sonra, arada bir içenlerin konuşmalarının arasına karışan gürültülü horultular, masa başındakileri ve özellikle hancıyı güldürdü. Bu horultuları, kadının yattığı tavan arasının tahtaları daha da artırıyordu. Gece yarısına doğru, sofrada bisküvi, peynir, kuru yemiş ve iyi şaraptan başka bir şey kalmadığı sırada, yemektekiler, özellikle iki genç Fransız, gevezeliğe başladılar; ülkelerinden, öğrenimlerinden, savaştan söz ettiler. Sonunda konuşma canlandı. Prosper Magnan, Pikardiyalılara özgü açıksözlülük, iyi ve sevecen insanlara özgü saflıkla, "Ren kıyılarında bulunduğum bu anda, acaba annem ne durumdadır?" diye kestirimlere daldığı sırada, kaçak tüccarın gözlerinde birkaç damla yaş belirdi.

- Sanırım, annem şimdi, yatmadan önce, akşam duasını okuyordur. Duasında kesinlikle beni de unutmuyor ve kendi kendine, "Benim zavallı Prosperim, şimdi kim bilir nerelerde?" diyorur. Ama oyunda, komşusundan birkaç kuruş kazanacak olsa -Wilhelm'i dürtüp "Belki de senin annendendir," dedi- büyük kırmızı küpe koyar. Bu küpte, küçük Lescheville çiftliğinin otuz dönümlük toprağını satın almak için gereken parayı biriktirir. Bu otuz dönümlük toprak, aşağı yukarı altmış bin frank eder. Ne güzel çayırkıtır orası. Bir gün onlara sahip olabilsem, bütün yaşamım boyunca, Lescheville'de başka şey istemeden yaşadım. Babam kaç kez bu otuz dönümlük yere ve bu çayırarda kıvrılıp giden güzel dereye sahip olmak istemişti. Sonunda, onları satın alamadan öldü. Oralarda ne kadar çok oynamıştım!

Wilhelm:

- Mösyö Walhenfer, sizin de yaşamda böyle büyük bir isteğiniz yok mudur? diye sordu.

- Evet, mösyö, evet; her şey elimdeydi. Şimdiyse...

Adamcağız tümcesini bitirmeden sustu.

Yüzü hafifçe kızarmış olan hancı:

- Ben de geçen yıl, on yıldan beri peşinde koştuğum bir tarlayı satın aldım, dedi.

Böylece, dilleri şaraptan çözölmüş insanlar gibi söyleştiler, yolculara özgü o içtenlikle birbirlerine geçici bir dostlukla bağlandılar; öyle ki, yatmaya gittikleri zaman, Wilhelm yatağını tüccara sundu.

- Ben Prosperle yatabileceğim için, yatağımda yatmanızın sakıncası yok. Bu ilk kez olmuyor. Hem, siz bizim büyüğümüzsünüz. Saygı görevimizdir.

Hancı:

- Adaam sende! Karımın karyolasında bir sürü şilte var. Bunlardan birini yere serersiniz, dedi.

Sonra pencereyi kapamaya gitti. Bu önlemleri davranışın kaçınılmaz sonucu olan her zamanki gürültü duyuldu.

Tüccar:

- Peki, kabul ediyorum, dedi ve sesini alçaltıp iki arkadaşa bakarak: - Doğrusunu isterseniz ben de bunu istiyordum, diye ekledi. Bizim gemiciler bana kuşkulu göründüler. Bu gecelik, iki Fransız subayının, iki iyi ve cesur gencin arasında bulunmaktan hoşnutum. Bavulumda altın ve elmas olarak yüz bin frankım var.

Bu sakınmaksızın yapılan açıklamayı, iki gencin içten bir sırdaşlıkla karşılması, bu saf adamın içini rahat ettirdi. Hancı yataklardan birini bozarlarken yolculara yardım etti. Her şey yoluna girdikten sonra geceyi iyi geçirmelerini dileyerek yatmaya gitti. Tüccarla iki yardımcı doktor, yastıklarının biçimsizliğiyle alay ettiler. Prosper yastığı olmadığı için araç gereç çantasıyla Wilhelm'inkini yatağının altına koyarak kendisine yastık yaptı. Walhenfer de, gereksiz bir önlem olarak, bavulunu başucuna koydu.

- İkimiz de servetlerimizin üstünde yatıyoruz; siz altınlarınızın, ben de araç gerecimin. Acaba araçlarım bana, sizin altınlarınız kadar para getirecek mi?

Tüccar:

- Bundan kuşkunuz olmasın, dedi. Çalışmayla dürüstlük her şeyin hakkından gelir; yeter ki sabırlı olun.

Biraz sonra Walhenfer'le Wilhelm uykuya daldılar. Prosper Magnan ise, ya yatağı çok sert olduğundan ya çok yorgun düştüğünden ya da olumsuz bir ruh durumu içinde bulunduğundan, uyuyamadı. Elinde olmadan aklından kötü şeyler geçmeye başladı.

Bütün düşüncesi, yalnızca, tüccarın üstünde yattığı yüz bin frank üzerinde toplandı. Kendisi için yüz bin frank nerdeyse elde edilemeyecek büyük bir servetti. Önce, düşlemler kurarak, bu parayı bin bir biçimde harcadı.

Düşlemlerin kafamızda karışık olarak canlandığı ve çoğu kez gecenin sessizliğiyle düşüncelerin büyümlü bir güç kazandığı, uykuya dalmadan önceki anlarda, hepimiz böyle tatlı düşlemlere dalarız. O da düşleminde annesinin isteğini yerine getiriyor, otuz dönümlük toprağı satın alıyor ve şu anda zengin olmadığı için isteyemediği Beauvaisli bir genç kızla evleniyordu. Bu parayla zevk dolu bir yaşam sağlıyor ve kendisini mutlu bir aile babası, zengin, kasabasında tanınmış bir insan ve belki de Beauvais Belediye Başkanı olarak düşünüyordu. Kafası çoşarak, bunları gerçekleştirme yollarını aradı. Olağanüstü bir coşkuyla, düşlemsel olarak bir cinayet tasarladı. Tüccarın ölümünü düşünüyor, altın ve elmasları bir bir görüyor ve gözleri kamaşıyordu. Yüreği çarpıyordu. Kuşkusuz ki bunları düşünmesi bir cinayetti. Bütün bu altınlarla büyülenip, canice düşünceler yürüterek ruhu sarhoş oldu. "Bu zavallı Almanın yaşaması gerekli mi?" diye düşündü ve onun hiçbir zaman dünyaya gelmemiş olduğunu varsaydı. Kısacası, cinayeti cezasız kalacak bir yolda tasarladı. Ren'in karşı kıyısını

Avusturyalılar işgal etmişti. Pencereilerin ilerisinde, gemicilerle bir kayık vardı. Bu adamın başını kesip Ren'e atarak, bavulu alıp pencereden kaçabilir ve gemicilere altın önerip Avusturya'ya sığınabilirdi. Gık dedirtmeden kurbanının başını kesebilmek için, cerrahi araçlarını kullanmaktaki beceri düzeyini hesaplamaya başladı...

Mösyö Taillefer öykünün burasında, alnını sildi, biraz su içti.

- Prosper gürültü yapmaksızın yavaşça kalktı. Kimseyi uyandırmadığından emin olarak büyük salona indi. Sonra, insanın birdenbire kendinde bulduğu uğursuz bir yetenekle, tutuklularda ve canilerde tasarılarını uygulamak için eksik olmayan o beceri ve isteklilikle, demir çubukların vidalarını söktü; en ufak bir gürültü yapmadan onları halkalarından çıkararak duvara dayadı ve gıcırtiları hafifletmek için menteşelerin üzerine basarak pancurları açtı. Ay soluk ışığıyla bu sahneyi aydınlatmış için Prosper, Wilhelm'le Walhenfer'in uyudukları odadaki eşyayı ancak seçebildi. Bana, orada, bir an durakladığını söylemişti. Yüreği öyle hızlı çarpıyor, öyle küt küt ediyordu ki, dehşet içinde kaldı. Aynı zamanda soğukkanlılıkla davranamayacağından korkuyordu. Elleri titriyordu; tabanları

sanki kızgın korlar üstündeydi. Ama tasarısının uygulaması öyle mutluluk veriyordu ki, bu işte kendisini önceden talihin bir tür lûtfuna uğramış sayıyordu. Pencereyi açtı, yeniden odaya döndü. Ustunç takımını aldı ve arasında cinayetini uygulamaya en elverişli aracı aradı. Bana bunları anlatırken:

- Yatağın yanına geldiğim zaman, elimde olmadan kendimi Tanrı'ya bıraktım, dedi. Bütün gücünü toplayarak, tam kolunu kaldırdığı anda, bir ışık görür ve içinden bir ses duyar gibi oldu. Bıçağı yatağın üzerine fırlattı, öbür odaya kaçtı ve pencerenin önüne geldi. Orada kendisine karşı büyük bir nefret duydu. Fakat bununla birlikte kendisine güvenemediğinden, gözünün yeniden kararmasından korktuğu için, birdenbire pencereden yola atladı ve Ren boyunca, hanın önünde nöbet bekler gibi dolaşmaya başladı. Hızlı adımlarla dolaşırken birkaç kez Anderdach'a dek gitti ve birçok kez ayakları onu hana varmak için aşmış olduğu yamaca sürükledi. Ama, gece çok sessizdi, çoban köpeklerine çok güvendiğinden, kimi zaman açık bıraktığı pencereyi gözden yitirinceye dek uzaklaştığı oldu. Amacı yorulmak ve uyuyabilmektir; ancak, bulutsuz bir gök altında böylece yürümesi, güzel yıldızları seyredışı, belki de gecenin temiz havası ve dalgaların hüzünlü hışırtısı onu kendine getirdi; derece derece, temiz ve ahlaklı düşüncelere götüren düşlemler kurdurdu. Akıllı, bu birdenbire gelen sabuklamayı tümüyle dağıttı. Aldığı eğitimin gerekleri, dinsel inançları ve özellikle o zamana dek baba evinde geçirmiş olduğu alçakgönüllü yaşamın anıları, kötü düşüncelerine üstün geldi. Koca bir taş a yaslanarak Ren kıyılarında dalmış olduğu düşüncenin büyüünden silkindiği zaman, bana bir milyar altının başında uyumaktan çok, nöbet bile bekleyebileceğini söylemişti. Bu iç savaşımından dürüst, güçlü ve gururlu olarak çıktığı zaman mutluluk ve esriklik içinde diz çökerek Tanrı'ya şükretti. Kendini bütün gün düşünce ve eylem olarak bir günah işlemediği için meleklerle layık sandığı ilk Communion (5) günündeki gibi hafif, hoşnut ve mutlu duyumsadı. Yeniden hana döndü; gürültü etmekten çekinmeden pencereyi kapadı ve hemen yatağa girdi. İç ve vücut bezginiğinden dolayı o anda uykuya daldı. Başını yastığa koyduktan biraz sonra, hep derin bir uykudan önce gelen, ilk ve şaşırtıcı bir uyuklayışa gömüldü. O zaman duyular uyuşur ve yaşam yavaş yavaş söner. Düşünceler tam değildir ve duygularımızın son ürperişleri bir düşe benzer. Prosper kendi kendine:

- Hava ne kadar da ağır; bir buhar soluyormuşum gibi... dedi.

Havanın böyle oluşuna, odanın sıcaklığıyla kırların temiz havası arasında olması gereken farkla, aşağı yukarı bir anlam vermeye çalıştı. Ama, biraz sonra bir çeşmenin musluğundan akan su damlacıklarınıninkine benzeyen tekdüze bir ses duydu. Telaşlı bir korkuya kapılarak, kalkıp hancıyı çağırmak, tüccarı ya da Wilhelm'i uyandırmak istedi. Ama ne yazık ki duvar saatini anımsadı ve sarkacın sallanışını ayımsadığını sanarak bu belirsiz ve karışık sesle uyuyakaldı...

Ev sahibi, bankacının sürahiyi mekanik bir biçimde eline aldığını görünce:

- Su mu istiyorsunuz Mösyö Tallefer? dedi. Çünkü sürahi bomboştu.

Bankacının bu sözleri üzerine biraz durakladıktan sonra, Mösyö Hermann öyküsünü sürdürdü.

- Ertesi sabah, Prosper Magnan büyük bir gürültüyle uyandı. Kulağına keskin çığlıklar gelir gibi oluyordu. Uykumuzda başlamış olan garip bir duygunun, uyandığımızda duyulmamasıyla duyduğumuz yeğin sinir gerginliğini duyumsadı. İçimizde bedensel bir olay ya da halk dilince bir sarsıntı olur. Bilimin ilginç bulacağı olguları içermesine karşın, bu konu henüz yeterince incelenmemiştir. Uyku sırasında, hemen her zaman, kişiliğimizin birbirinden ayrılmış olan iki yönünün birdenbire birleşmesinden doğan bu ürkünç sıkıntı, çok zaman çabucak yiter; ama zavallı yardımcı doktorda bu duygu sürdü; dahası, birdenbire arttı ve Walhenfer'in karyolasıyla kendi yatağı arasında bir kan birikintisi gördüğü zaman, tüyleri diken diken oldu. Zavallı Alman'ın başı yerdeydi, vücuduysa yatakta kalmıştı. Bütün kanı boynundan fışkırmıştı. Hâlâ açık ve donmuş olan gözleri, çarşafını ve ellerini kan içinde gördüğü zaman ve karyola üstünde kendi cerrahi aracını tanıdığı anda, Prosper Magnan bayıldı ve Walhenfer'in kanlarının üzerine yuvarlandı.

Bana:

- Bu, daha şimdiden, böyle şeyleri tasarlamamın bir cezasıydı, demişti. Ayıldığı zaman kendisini hanın büyük salonunda, bir iskemle üzerine oturmuş, çevresi Fransız askerleriyle çevrili buldu; odaya, meraklı ve dikkat kesilmiş insanlar dolmuştu. Birkaç tanığın ifadelerini almak ve belki de tutanak tutmakla uğraşan cumhuriyetçi bir subaya şaşkın şaşkın bakakaldı. Hancıyı, karısını, iki gemiciyi ve hanın hizmetçisini tanıdı. Katilin kullanmış olduğu cerrah aracını da...

Öykünün burasında, Mösyö Taillefer öksürdü. Burnunu silmek için mendilini çıkardı. Alnını sildi. Oldukça doğal olan bu davranışları benden başka ayımsayan olmadı. Bütün çağrılıların gözleri Mösyö Hermann'daydı ve onu büyük bir ilgiyle dinliyorlardı. Yükenici, dirseğini masaya dayayarak başını sağ eline yasladı ve kıpırdamadan Hermann'a baktı. Bundan sonra hiçbir coşku ve ilgi belirtisi göstermedi. Ne var ki, yüzü sürahinin kapağıyla oynadığı zamanki gibi düşünceli ve soluktu.

- Katilin kullanmış olduğu cerrahi araç, Prosper'in cerrah takımı, cüzdanı ve kâğıtlarıyla birlikte masanın üstünde duruyordu. Oradakilerin bakışları, kimileyin suç kanıtlarına, kimileyin sanki can çekişen ve donuk gözleri bir şey görmüyormuş gibi duran gence çevriliyordu. Cinayet haberiyle ve belki de öldüreni tanımak isteğiyle, hanın önünde toplanmış olan halkın uğultusu duyuluyordu. Odanın pencereleri önüne konmuş nöbetçilerin adımları, silahlarının sesi, halkın konuşma uğultusu arasında yükseliyordu. Ama han kapalı, avlu boş ve sessizdi. Tutanak tutan subayın bakışına dayanamayan Prosper Magnan, birinin elini sıkıttığını duyumsadı ve bu düşman kalabalığı içinde koruyucusunun kim olduğunu anlamak için gözlerini kaldırdı. Andernach'da yerleşmiş olan tümenin binbaşı rütbesindeki doktorunu, üniformasından tanıdı. Bu adamın bakışı öyle keskin ve öyle sertti ki zavallı genç bundan ürperdi, başını iskemlesinin arkasına dayadı. Bir er ona sirke koklatınca hemen kendine geldi. Bununla birlikte, şaşkın bakışları öylesine bilinçten ve yaşamdan yoksun gibi duruyordu ki, doktor, Prosper'in nabzını yokladıktan sonra, subaya:

- Yüzbaşı, şu anda bu adamı sorguya çekmek olanaksızdır... dedi.

Subay, doktorun sözünü keserek, yardımcısının arkasında duran bir onbaşıya seslendi:

- Öyleyse götürün onu!

Asker Prosper'e, yavaşça:

- Mendebur alçak, hiç olmazsa Cumhuriyet'in onurunu korumak için şu pis Almanların önünde doğru yürümeye çalış, dedi.

Bu sözler, Prosper Magnan'ı kendisine getirdi. Ayağa kalktı, birkaç adım attı; ama, kapı açıldığında, dışardaki havanın yüzüne çarptığını duyumsadı; halkın içeri girdiğini anladığı anda dermanı kesildi; dizleri bükülerek sendeledi. Onu kollarından tutan iki asker:

- Bu çömez çoktan ölümü hak etti. Yürüsene be! diyorlardı.

- Ah alçak, ah! İşte, işte! Odur, ta kendisi...

Bu sözler ona, sanki bir tek ağızdan çıkıyormuş gibi geldi. Bu gürültülü ses, ona sövgüler yağdıran, peşini bırakmayan ve her adımda daha da artan halkın sesiydi. Handan hapishaneye giden yol boyunca, halkın ve askerlerin çıkardıkları gürültü, çeşitli konuşmaların mırıltısı, havanın serinliğiyle göğün ve Andernach'ın görünümü, Ren sularının ürpertisi, bütün bu izlenimler, doktor yardımcısının içinde bu sabahtan beri duyumsadığı bütün duygular gibi silik, karışık, belirsiz olarak geliyordu. Bana, "Ara sıra, sanki yaşamıyormuşum gibi geliyordu," demişti.

Mösyö Hermann öyküsünü anlatmayı keserek:

- O zamanlar tutukevindeydim, dedi. Herkes gibi ben de yirmi yaşın verdiği coşkunlukla yurdumu savunmak istemiştım. Andernach çevresinde topladığım bir bölük gönüllüyü yönetiyordum. Birkaç gün önce, bir gece sekiz yüz kişilik bir Fransız birliğinin içine düşmüştüm. Bizse en fazla iki yüz kişiydik. Düşmanın arasına gönderdiğim adamlarım beni ele vermişti. Andernach tutukevine tıkmıştım. O zaman ülkeyi yıldırma için, ibret olsun diye kurşuna dizilmem söz konusuydu. Fransızlar karşılık vermekten söz ediyorlardı. Ama cumhuriyetçilerin

bir cinayet saydıkları "suç"u Elektora sınırları içinde işlememiştim. Babam, General Augereau'dan bağışlanmamı istemek üzere, üç günlük bir süre almayı başarmış, General de beni bağışlama iyiliğini göstermişti. Böylece Prosper Magnan'ı Andernach tutukevine girdiği zaman görmüş ve ona çok acımışım. Yüzü çok solgun, üstü başı perişan ve kan lekeleri içinde olmasına karşın, insanın dikkatini çeken saf ve suçsuz bir görünüşü vardı. O, uzun sarı saçları ve mavi gözleriyle benim için Almanya'yı temsil ediyordu. Bozguna uğramış ülkenin tam bir simgesi idi; bana bir katil gibi değil, bir kurban gibi gözüküyordu. Tam pencerenin altından geçtiği anda, yüzünde geçici bir zekâ parıltısına kavuşan bir delinin acı ve üzümlü gülümsemesi belirdi.

Bu gülümseme, kesinlikle insan öldüren birinin gülümsemesi değildi. Gardiyanı gördüğümde, yeni tutuklu konusunda bilgi almak için sorular sorduğumda, gardiyan: - Hapishaneye gireli beri tek bir söz söylemedi. Oturup başını ellerinin arasına alıyor; ya uyuyor, ya da başına gelenleri düşünüyor. Fransızların dediğine bakılırsa hesabı yarın sabah görülecek ve yirmi dört saat içinde kurşuna dizilecek, diye yanıt vermişti.

Akşamüstü tutukevinin avlusunda dolaşmak üzere verilen kısa izin süresince bu tutuklunun penceresinin altında durdum. Konuştuk ve bana safça serüvenini anlatarak, sorularıma oldukça doğru yanıtlar verdi. Bu ilk konuşmadan sonra onun suçsuzluğundan kuşum kalmadı. Onun yanında birkaç saat kalmak için izin istedim ve aldım. Böylece onu birçok kez görebildim. Zavallı çocuk, bütün düşüncelerini bana açıkca söyledi. Kendisini hem suçlu, hem de suçsuz sanıyordu. Karşı koymayı başardığı o korkunç niyetini anımsayarak, uykusunda ve uyku arasındaki dolaşmalarında, uyanırken tasarladığı suçu işlemiş olduğundan korkuyordu. Ona:

- Peki arkadaşınız ne oldu? dedim.

Heyecanla:

- Hayır! diye bağırdı. Wilhelm böyle bir şey yapamaz...

Sözünü orada kesti. Gençlik ve erdem dolu bu heyecanlı sözleri için elini sıktım.

- Uyandığı zaman, sanırım, korkmuş ve şaşkınlıktan kaçmış olacak... diye sürdürdü konuşmasını.

- Hem de sizi uyandırmadan kaçmış, dedim. Öyleyse, savunmanız kolaylaşıyor. Çünkü Walhenfer'in bavulu çalınmamış olmalı.

Birdenbire ağlamaya başladı.

- Evet, ben suçsuzum diye bağırdı. Ben öldürmedim. Düşlerimi anımsıyorum. Düşümde okul arkadaşlarımla koşmaca oynuyordum; o zaman, düşümde koşarken bu tüccarın başını kesmiş olamam.

Sonra araya onu yatıştıran umut ışıklarına karşın, kendisini her zaman bir vicdan acısı altında ezilmiş duyumsuyordu. Tüccarın başını kesmek üzere kolunu kaldırmış olduğu kesindi. Kendisini yargılıyor ve cinayeti tasarlamış olduğundan, ruhunu tertemiz duymuyordu.

- Ama buna karşın, ben kötü bir insan değilim, diye bağırdı. Zavallı anneciğim, belki de şu anda duvarları halı döşeli küçük konuk odasında, komşularıyla, neşe içinde iskambil oynuyordur. Bir insanı öldürmek için yalnızca elimi kaldırmış olduğumu bile bilse... üzüntüsünden öldürdü. Bense, bir cinayet suçlaması altında tutukevindeyim. Bu adamı öldürmediysem bile, annemi üzüntüden öldürecekmiş kesin.

Bu sözleri söylerken ağlamadıysa da Pikardiyalılara özgü, birdenbire başlayıp kısa süren bir öfkeye kapılarak, kendisini duvara doğru attı; tutmasaydım, kafasını parçalayacaktı. Ona:

- Mahkeme kararını bekleyin, dedim... Aklanacaksınız; suçsuzsunuz. Anneniz de...

Öfkeyle:

- Annem her şeyden önce benim suçlandığımı öğrenecek, diye bağırdı. Küçük kentlerde bu böyledir. Zavallı kadın üzüntüsünden ölecek. Aslında ben suçsuz değilim. Tam gerçeği bilmek ister misiniz? Vicdanımın temizliğini yitirdiğini duyumsuyorum.

Bu ürkütücü sözlerden sonra oturdu; kollarını göğsünde kavuşturdu; başını eğdi ve umutsuz gözlerle yere doğru bakmaya başladı. Bu sırada, gardiyan odama gitmemi söyledi ama, umutsuzluğa düştüğü bir anda arkadaşımı bırakmak istemediğimden onu dostça kucakladım:

- Sabırlı olun, belki her şey yoluna girer, dedim. Namuslu bir insanın sözü içinizdeki kuşkuları yatıştırabilirse, şunu bilin ki sizi anlıyor ve seviyorum. Dostluğumu kabul edin ve iç erincinizi yitirdinizse bile bana güvenin. Ertesi gün, bir onbaşı ve silahlı dört er, saat dokuza doğru yardımcı doktoru almaya geldiler. Askerlerin sesini duyduğum zaman pencereme gittim, genç adam avludan geçerken bana baktı. Düşünce, öndüğü, boyun eğiş, erinç ve üzüncü dolu bu tatlı bakışı, hiçbir zaman unutamayacağım. Bu, bir dostun son dostuna yiten yaşamını emanet ederken bıraktığı açık ve sessiz bir vasiyetnameydi. Sanırım geceyi yalnız ve sıkıntılı geçirmiş olmalıydı. Ama yüzündeki solukluk belki de kendine duyduğu bir güven duygusundan doğan bir dayanıklılığı gösteriyordu. Belki de bir pişmanlık duygusuyla vicdanı temizlenmiş ve yanlışını, çektiği acı ve duyduğu utançla temizlediğini sanıyordu. Kararlı bir yürüyüşü vardı. Kendisinin ayırımına varmadan eline bulaşan kan lekelerini sabahleyin silmişti. Bir gece önce, korkunç bir umutsuzluk havası içinde, bana:

- Ben uyurken, ellerim ister istemez bu kana bulaşmış, demişti. Çünkü, uykumda çok çırpınırdım.

Bir savaş mahkemesi önüne çıkacağını öğrenmiştim. Ertesi gün tümen ileri doğru yola çıkacaktı; ama, alay komutanı, yargısını suçun işlenmiş olduğu yerde vermeden Andernach'dan ayrılmak istemiyordu...

Mahkeme süresince, boğucu bir kaygı içindeydim. Sonunda öğleye doğru Prosper Magnan tutukevine getirildi. Bu sırada, her zamanki gibi geziniyordum. Beni görünce kollarıma atıldı:

- Mahvoldum, dedi, mahvoldum; artık umut yok. Burada, herkesin gözünde demek bir katil olarak kalacağım...

Sonra başını gururla kaldırdı ve:

- Bu haksızlık suçsuzluğumu büsbütün ortaya çıkardı. Yaşamımın her anında hep vicdan azabı duyacaktım. Şimdi tertemiz öleceğim. Ama, acaba bu yaşamın bir ileri var mı?

Bütün on sekizinci yüzyıl bu kaygı içindeydi. Prosper Magnan düşünceye daldı.

- Nasıl bir yanıt verdiniz peki? diye sordum. Size ne sordular? Olayı, bana söylemiş olduğunuz gibi açıkça anlatmadınız mı?

Bir süre kımıldamadan bana bakakaldı. Bu korkunç duraklamadan sonra coşkuyla şunları anlattı:

- Önce, gece handan dışarı çıktınız mı? diye sordular.

- Evet, dedim.

- Nereden çıktınız?

Kızardım ve:

- Pencereden, diye yanıt verdim.

- Demek pencereyi açmıştınız!

- Evet

- Nasıl da sakıngan davranmışınız. Hancı hiçbir şey işitmemiş!

Şaşırıp kaldım. Gemiciler benim kimileyin Andernach'a, kimileyin ormana doğru yürüdüğümü gördüklerini söylediler. Bunlar birçok kez gidip geldiğimi görmüşler. Altın ve elmasları gömmüşüm. Bavulu da bulamamışlar. Üstelik vicdanımla hep çatışma durumundaydım. Bir şey söylemek istediğim zaman acımasız bir ses, "Bu cinayeti işlemek istedin" diye fısıldıyordu. Her şey bana karşıydı. Kendim bile... Bana arkadaşımı da sordular; onu sonuna dek savundum. O zaman bana:

- Siz, arkadaşınız, hancı ya da karısı; biriniz suçlu olmalısınız; bu sabah bütün pencereler ve kapılar kapalı bulundu, dediler.

Bunu işitince yanıt veremedim. Bütün gücüm kesildi; ruhsal bakımdan çöktüm.

Arkadaşımdan, kendimden daha çok emin olduğum için onu suçlayamazdım. Her ikimizin de bu cinayeti birlikte işlediğimiz, yalnızca benim daha beceriksiz olduğum sanılıyordu. Cinayetin uyurgezer durumdayken işlendiğini söyledim ve arkadaşımı savunmaya çalıştım. İşte o zaman saçmaladım. Mahvolmuştum. Suçlu bulunduğumu yargıçların gözünden okudum. İnanmadıklarını gösterircesine gülümsediler. Her şey olup bitti; artık kuşku kalmadı. Yarın kurşuna dizileceğim. Artık kendimi değil de zavallı anneciğimi düşünüyorum.

Sustu, göğsü doğru baktı. Artık ağlamıyordu. Gözleri kupkuruydu ve yerinden

fırlamıştı.

- Frédéric...

Ha, öbürünün adı Frédéric'ti; Mösyö Hermann bir zafer edasıyla:

- Evet, adı Frédéric'ti, diye bağırdı.

Yanımda oturan kadın, ayağını dürttü ve bana, mösyö Taillefer'i işaret etti.

Yaşlı yüklenici, elleriyle gelişigüzel gözlerini kapamıştı. Ama parmaklarının arasından bakışında korkunç bir parıltı seziliyordu. Kadın kulağıma eğilerek:

- Ya adı Frédéric ise? diye fısıldadı.

Ona "Susun!" demek ister gibi yan yana baktım.

Hermann öyküsünü şöyle sürdürdü:

- Prosper, "Frédéric beni alçakça bıraktı!" diye bağırdı. Belki de çok korkmuştu. Belki de handa saklanmıştı. Çünkü atlarımız sabahleyin hâlâ avludaydı.

Bir an sustuktan sonra:

- Ne anlaşılabilir şey, diye ekledi. Uğursuz uyurgezerlik! Bu hastalık yaşamımda bir kez başıma geldi. O zaman altı yaşındaydım.

Ayağını yere vurarak:

- Bu dünyadan, dostluğa karşı inancım yıkılarak mı gideceğim! dedi.

Beş yaşında başlayan ve okullarda süren bir kardeşlikten kuşku duyarak, demek iki kez ölümü tadacağım! Frédéric nerede?

Ağlıyordu:

- Demek bir duyguya, yaşamdan çok bağlıyız!

Sonra:

- İçeri girelim, dedi. Hücremde olmayı yeğlerim. Ben ağlarken kimsenin görmesini istemem. Ölüme gözüpeklikle gideceğim. Ama, zamansız kahramanlık göstermesini beceremiyorum. Açık söyleyeyim, genç ve güzel yaşamıma acıyorum. Bu gece hiç uyumadım. Çocukluğum gözümün önüne geldi ve kendimi, belki de anısı yok olmama yol açan o çayırlarda koşarken gördüm.

Bir an durarak:

- Geleceğim çok parlaktı, dedi; şimdiyse, bir teğmenin on iki ere, "Silah omza! Nişan al! Ateş!" diye bağırması, trampet sesleri ve o korkunç sondan başka birşey değil. İşte benim geleceğim. Çok şükür, bir Tanrı var. Yoksa hiçbir şeyin anlamı olmazdı.

O sırada beni kucakladı ve bütün gücüyle bağrına bastırarak:

- Ah, içimi dökebildiğim son insan sizsiniz. Oysa, siz kurtulacaksınız. Annenizi görebileceksiniz. Varsıl ya da yoksul olup olmadığınızı bilmiyorum. Ama ne önemi var. Siz benim için bütün dünyaya bedelsiniz... Bunlar da her zaman dövüşecek değiller ya. Barış olunca Beauvais'ye gidin. Annem benim bu uğursuz ölüm haberimden sonra, henüz yaşıyorsa, onu orada bulun. Ona şu avutucu sözleri söyleyin:

"Oğlunuz suçsuzdu!" deyin. O size inanacaktır. Birkaç satır mektup yazacağım; ama ona son canlı bakışımı siz götüreceksiniz. Kucaklamış olduğum son insan olduğunuzu söylersiniz. Son dostum olduğunuz için savallı kadın sizi nasıl da sevecek...

Anılarının yüküyle ezilmiş gibi durduğu bir sessizlik anından sonra:

- Burada, beni ne erler, ne de komutanlar tanıyor. Hepsi benden nefret ediyorlar. Siz olmasaydınız, suçsuzluğum Tanrı'yla benim aramda bir sır olarak kalacaktı. Son isteklerini bir görev gibi yapacağıma ant içtim. Sözlerim ve gösterdiğim yakınlık ona dokundu. Biraz sonra askerler gelip onu alarak savaş mahkemesine götürdüler. Ölüm yargısı giymişti.

Bu ilk yargıyla birlikte yapılacak ya da onu izleyecek işlemlerin neler olduğundan haberim yoktu. Genç cerrahın, yaşamını enine boyuna savunup savunmadığını bilmiyorum. Ama ertesi sabah idamını bekliyordu. Bütün geceyi annesine mektup yazmakla geçirdi. Ertesi sabah onu görmeye gittiğim zaman:

- İkimiz de kurtulacağız. Generalin bağışlanma belgenizi imzaladığını öğrendim, dedi.

Yanıt vermedim. Yüzünün çizgilerini belleğime yerleştirmek için ona dikkatle bakıyordum. O sırada yüzünde bir nefret anlatımı belirdi:

- Ancak acınası bir biçimde alçaldım. Bütün gece bu duvarlardan bağışlanmamı

istedim... derken bana hücresinin duvarlarını gösteriyordu.

- Evet, evet, diye yineledi, umutsuzluğa kapılıp uludum, isyan ettim. Manevi işkencelerin en büyüğünü duydum... Yapayalnızdım!.. Şimdi başkalarının ne diyeceğini düşünüyorum... Cesaret giyilecek bir giysi gibidir. Ölümüne korkmadan gitmeliyim... Bunun için...

II

İKİ ADALET

Bu öyküyü istemiş olan genç kız, o sırada Nürnberglinin sözünü birdenbire keserek:

-Ay! Yeter artık, anlatmayın! diye bağırıldı. Kuşku içinde kalmak ve gencin kurtulmuş olduğunu sanmak istiyorum. Onun kurşuna dizilmiş olduğunu öğrenecek olursam, bu gece uyuyamam. Öykünün geri kalanını yarın anlatırsınız.

Sofradan kalktık. Yanımda oturan kadın Mösyö Hermann'ın koluna girerek ona:

- Kurşuna dizildi, değil mi? diye sordu.

- Evet; buna tanık oldum.

- Nasıl dayanabildiniz?..

- Bunu kendisi istemişti, madam. Henüz canlı, sevilen bir adamın, bir suçsuzun cenaze töreninde bulunmak, çok acıdır. Bu zavallı genç, gözünü sonuna dek benden ayırmadı. Sanki bütün yaşamı bende toplanmıştı. Son soluğunu annesine ulaştırmamı istiyordu.

- Peki, annesini gördünüz mü?

- Amiens ateşkes anlaşmasından sonra annesine onun suçsuz olduğunu söyleyebilmek için Fransa'ya gittim. Bu ziyareti dinsel bir özenle yapmıştım. Ama, Madam Magnan üzüntüsünden ölmüştü. Götürdüğüm mektubu heyecan içinde yaktım. Belki de benim Almanlara özgü aşırı heyecanıyla alay edeceksiniz. Ama, bu iki mezardan yükselen esenleşmeler, bir aslan saldırısına uğrayan çöl ortasındaki yolcunun bağırışlarını andırıyordu; kimsenin işitemeyeceği bu sesleri gömecek olan sonsuz gizde, üzümlü bir hava saklıydı.

Sözünü keserek:

- Ya bu salondaki insanlardan birini, "İşte katil budur!" diye karşınıza getirirlerdi; bu da başka bir trajedi olmaz mıydı? diye sordum. O zaman ne yapardınız?

Mösyö Hermann şapkasını alarak dışarı çıktı. Sofrada yanımda oturan kadın:

- Toy bir çocuk gibi davranıyorsunuz, dedi. Taillefer'e bakın; işte şömenin bir köşesinde, bir koltukta oturmuş. Matmazel Fanny ona bir fincan kahve sunuyor; o da gülümsüyor. Bu serüvenin anlatılmasında acı duyması gereken bir katil, böyle bir soğukkanlılık gösterebilir mi? Yüzünde nasıl da erinç var, değil mi?

- Evet, ama, Almanya'da savaşa katılıp katılmadığını sorsanıza, dedim.

- Neden sormayayım?

Yanımdaki kadın, bir serüvenden hoşlandıkları zaman ya da pek meraklı oldukları anlarında, kadınlarda hemen her zaman ortaya çıkan gözüpeklikle, yükleniciye doğru ilerledi ve ona:

- Hiç Almanya'ya gittiniz mi? diye sordu.

Taillefer az kalsın elindeki fincanı düşürecekti.

- Ben mi madam?.. Hayır, hiç gitmedim.

Bankacı onun sözünü keserek:

- Ne diyorsun Taillefer! diye karşı çıktı; Wagram seferinde sen ordu donatımcı değil miydin?

Mösyö Taillefer:

- Ha! Evet, evet, o sefer oradaydım, diye yanıt verdi.

Yanımdaki kadın bana doğru gelerek:

- Yanılıyorsunuz, iyi bir adama benziyor, dedi.

- Peki, öyleyse, toplantı dağılmadan önce katili gizlendiği çamurdan çıkaracağım,

diye bağırdım.

Gözlerimizin önünde, her gün olağanüstü önemli ama dikkati çekmeyecek denli de basit bir ahlak olayı olur. Bir salonda karşılaşan insanlardan biri ötekini lekeleyebilen en kişisel bir gizi ya da gizli bir durumu öğrenir; dahası, ondan öç alma duygusuna kapılırsa, kendisinde onu aşağı görmek ya da ondan nefret etmek hakkını bulur. İşte bu insanlar birbirlerini keşfeden, onları ayıran ve ayırması gereken uçurumu sezerler. Haberleri olmadan birbirlerini inceler ve birbirleriyle uğraşırlar. Bakışları, davranışları, düşüncelerinin anlatılamayan bir aynası gibidir. Aralarında sanki bir miknatis vardır. Bilmem ki bu çekimi daha çok sağlayan, öç alma duygusu mu, yoksa cinayet olayı mı? Kin mi, yoksa aşağılama mıdır? Şeytanın katında hamursuzu kutsayamayan bir papaz gibi, her ikisi de rahatsız ve kuşku içindedirler. Biri nazik, öteki asık suratlıdır. Ama bu niteliklerin hangisi hangisininindir, bilmiyorum. Biri kızarır ya da sararır; öteki titrer. Çoğu kez, öç alacak olan, kurbanı denli gevşektir. İnsanların pek azı, gerekli bile olsa, kötülüğe meydan vermeyi göze alabilir. Birçokları gürültüden çekindikleri ya da korkunç bir sondan korktukları için susar ya da bağışlarlar. Ruhlarımızın ve duygularımızın bu kaynaşması, yükleniciyle aramda gizli bir savaşım yaratıyordu. Mösyö Hermann öyküsünü anlatırken, o kendisiyle ilk konuştuğumdan beri gözlerini benden kaçırmıyordu. Belki de bütün çağrılıların bakışlarından çekiniyordu. Taillefer, bankacının kızı olan deneyimsiz Fanny ile konuşmaktaydı. Sanırım, böylece bütün katiller gibi suçsuzluğa yaklaşma ve bu hava içinde erince kavuşma gereksinimi duyuyordu. Ama ondan uzak oturmama karşın, onu dinliyordum. Keskin bakışım onu sanki büyülüyordu. Belli etmeden beni gözetliyordum sandığı bir anda, bakışlarımız karşılaşır ve hemen gözlerini önüne indiriyordu. Taillefer bu işkenceden yoruldu. Bundan kurtulmak için oyun oynamaya başladı. Yitirmek isteğiyle, karşımdaki oyuncudan yana bahse giriştim. İstedğim olmuştu. Yitiren oyuncunun yerini aldım. Böylece katille karşı karşıya kaldım. Bana iskambilleri verdiği anda, "Bayım, lütfen yitirdiklerinizi gösterir misiniz?" dedim. Oldukça hızlı biçimde pulları soldan sağa geçirdi. Yanımdaki kadın başucumda duruyordu. Ona anlamlı bir bakışla baktım. Yükleniciye seslenerek:

- Sakın, Beauvais'de ailesini yakından tanıdığım bay Frédéric Taillefer siz olmayasınız? dedim.

- Evet bayım, diye yanıtladı.

Bu anda da, kâğıtları elinden düşürdü; rengi sarardı; başını ellerinin arasına aldı. Bahse katılanlardan birine, oyunu onun sürdürmesini rica etti ve ayağa kalktı:

- Burası çok sıcak diye bağırdı. Korkarım ki...

Sözünü bitirmedi. Yüzü birden bire çok acılı bir görünüm aldı ve birden dışarı çıktı. Ev sahibi Taillefer'le yakından ilgilenir görünerek, yanından ayrılmadı.

Yanımdaki kadınla göz göze geldik. Ama, onun yüzünde acı bir üzüncü vardı.

Yitirdikten sonra oyundan ayrıldığı zaman, beni bir pencerenin yanına götürerek:

- Pek acımasızca davrandınız, değil mi? dedi. Herkesin içini okuyabilme gücünüzün olmasını ister miydiniz? Neden her şeyin gidişini insanların ve Tanrı'nın adaletine bırakmıyorsunuz? Bunların birinden kurtulursak ötekinden asla kaçınamayız. Bir cinayet mahkemesi başkanının ayrıcalıkları pek mi özenilecek bir şeydir? Hemen hemen bir cellat görevi yaptınız...

- Bende merak uyandırıp siz de merak duyduktan sonra, bana ahlak dersi mi vermeye kalkıyorsunuz?

- Beni düşünmek zorunda bıraktınız, diye yanıtladı.

- Öyleyse katilleri özgür bırakıp, zavallı olanları ezelim; paraya tapalım, dedim ve gülerek:

-Bütün bunları bir yana bırakalım, diye ekledim. Lütfen şu anda salona giren genç kıza bakın.

- Eee, ne olmuş?

- Üç gün önce ona Napoli elçisinin balosunda rasladım ve delice âşık oldum. Ne olur, onun adını bana söyler misiniz? Kimse bana bunu...

- Bu, matmazel Victorine Taillefer'dir.

Beynimden vurulmuştum.

- Öğrenimi geciken kızı üvey annesi pek az bir süre önce okuldan aldı. Uzun zaman babası onu tanımak istemedi. Buraya ilk kez geliyor; çok güzel ve çok zengin bir genç kızdır.

Kadın bunları söylerken alaylı alaylı gülümsüyordu. Bu sırada, çok yüksek ama boğuk sesler işittik. Bitişik bir daireden geliyormuş gibiydi; sesler bahçelerde hafif yankılanmalar yapıyordu.

- Bu ses Mösyö Taillefer'in sesi değil mi? diye bağırdım.

Bütün dikkatimizle kulak verince, korkunç iniltiler duyduk. Bankacının karısı ivedilikle bize doğru ilerleyerek pencereyi kapadı. Bize:

- Aman bir sorun çıkmasın. Matmazel Taillefer babasını duyacak olursa belki de sinirleri bozulacaktır, dedi.

Bankacı salona döndü. Victorine'i bularak ona yavaşça bir şeyler söyledi.

Genç kız, o zaman bir çığlık kopararak kapıya doğru atıldı ve gözden yitti. Bu olay hepimizi altüst etmişti. Oyunlar durdu. Herkes yanındakine bir şeyler soruyordu. Seslerin uğultusu büyüdü ve kümeleşmeler oldu.

- Acaba Bay Taillefer?.. diye sordum.

Alaycı arkadaşım:

- Mösyö Taillefer kendi canına mı kıydı dersiniz, diye ekledi. Buna pek üzülmeydiniz sanırım.

- Peki öyleyse ne oldu?

Ev sahibi kadın:

- Zavallı adamcağızın bir hastalığı var. Mösyö Brousson bana bunu birçok kez söylediği halde adını unuttum, dedi. Şimdi de bir krizi tuttu.

Sorgu yargıcı, birdenbire:

- Bu ne biçim hastalıkmiş? diye sordu.

Ev sahibi:

- Ah! Bu korkunç bir hastalıktır, diye yanıtladı. Doktorlar ilacını bulamıyorlardı. Çok acı veriyormuş. Bu zavallı Taillefer, çiftliğimde bana konuk olduğu bir gün, krizi tutmuş; ben de sesini duymamak için komşularımdan birine gitmek zorunda kalmıştım. Acı acı bağılıyor, kendisini öldürmek istiyordu. O zaman kızı onu karyolasına bağlayıp deli gömleği giydirmek zorunda kalmıştı. Zavallı adamcağız başını kemiren birtakım yaratıkların varlığından söz ediyor, bütün sinirlerinde sancılar, testereyle kesiliyormuş gibi duygu ve çekilmeler duyumsuyormuş. Başı öylesine ağrıyordu ki bir zamanlar bu konuda kullanılan yakıları duymuyordu bile. Ama şimdiki özel doktoru Mösyö Brousson, bunun sinirsel bir hastalık, bir sinir yangısı olduğunu ileri sürdüğünden, bu yakıları kullanmayı yasakladı ve onun yerine boynuna sülük, başına afyon koyuyor. Gerçekten, krizler seyrekleşti ve her yıl, yalnızca güzün sonlarına doğru tutuyor. Taillefer iyileştiğinde böyle acılar çekmektense dayak yemeyi yeğleyeceğini söyler durur.

Salondakilerden, nükteleriyle ünlü olan bir tüccar:

- Demek çok acı çekiyor! dedi.

Kadın:

- Ah! Geçen yıl az kalsın ölüyordu, diye konuştu. İvedi bir iş için yalnız başına çiftliğine gitmişti. Belki de bir yardımcısı olmadığı için yirmi iki saat bir ölü gibi kaskatı kalmış, ancak çok sıcak bir banyo yaptırarak kurtarılmıştı.

Tüccar:

- Demek, bu bir tür tetanos, öyle mi? diye sordu.

Kadın:

- Bilmiyorum, diye yanıt verdi. Askerken yakalandığı bu hastalığı aşağı yukarı otuz yıldır çekiyor. Bir gemide düştüğünü ve başına bir kıymık parçasının girdiğini söyler. Ama Brousson onu iyi edeceğini umuyor. Söylentiye göre, İngilizler bu hastalığı asit pürissikle iyi etme yolunu bulmuşlar...

Bu sırada, ötekilerden daha acı bir çığlık evin içinde yankılandı. Donakaldık.

Bankacının karısı:

- İşte her dakika beklediğim şey, dedi. Bu ses, beni hem yerimden sıçrattıyor, hem de sinirlerime dokunuyor. Ama tuhaf şey, zavallı Taillefer bu dayanılmaz acıları

çekerken, hiç de ölüm tehlikesi geçirmez. Bu korkunç hastalığın verdiği aralarda her zamanki gibi yiyip içiyor...

Doğa ne gariptir! Bir Alman doktor, ona, bunun bir tür baş romatizması olduğunu söylemiş. Bu da aşağı yukarı Brousson'un tanısına uyuyor.

Ev sahibi kadının çevresinde toplananların yanından ayrıldım. Bir uşağın çağırmış olduğu Madam Taillefer'le birlikte ben de çıktım. Genç kızın ağlayarak:

- Ah! Tanrım! Tanrım! Babamın ne günahı var ki bu kadar acı çekiyor?.. O öyle iyi bir insandır ki! diyen sesini duyduk.

Merdiveni birlikte indik. Arabaya binmesine yardım ederken, içerde iki büklüm oturan babasını gördüm. Matmazel Taillefer babasının iniltilerini ağzına mendil kapayarak bastırmaya çalışıyordu. Ne yazık ki adamcağız beni gördü. Yüzü daha çok kasılır gibi oldu. Boğuk bir çığlık çevreyi çınlattı. Bana korkunç gözlerle baktı, sonra araba yola çıktı.

Bu akşam toplantısı, yaşamım ve duygularım üstünde çok acı bir etki bıraktı. Matmazel Taillefer'i seviyordum. Bu sevgim belki de, onurumun bir katille akraba olmamı engellemesi dolayısıyla daha da artıyordu. Bu suçlunun, iyi bir baba ve iyi bir koca olmasının önemi yoktu.

Yazgı beni, Victorine'le karşılaşacağımı umduğum tanıdıkların evlerine sürüklüyordu. Çoğu kez, onu görmemeye kendi kendime ant içtiğim halde, aynı akşam kendimi onun yanında buluyordum. Duyduğum haz sonsuzdu. Düşlemsel bir vicdan acısıyla dolu olan bu yasal aşkımda, canlılere özgü bir tutku da vardı.

Raslantıyla, kızıyla birlikte bulunduğu bir sırada, Taillefer'e selam verdiğim için kendimden nefret ediyordum. Ama buna karşın, selam vermekten de kendimi alamıyordum. Ne yazık ki Victorine yalnızca güzel bir genç kız değil, üstelik bilgili, becerikli ve zariftir de. En ufak bir bilgiçliği, en küçük bir iddiası bile yoktur. Kibarca konuşur. Yaratılışında, kimsenin dayanamayacağı üzünçlü bir çekicilik vardır. Beni sever, ya da hiç değilse, bana bunu duyumsatır. Salt bana özel bir gülümsemesi vardır. Sesi, yalnızca benim için, daha da tatlılaşır. Evet, beni sever; ama, babasına tapar. Bana onun iyiliğini, sevecenliğini ve iyi yönlerini över. Bu övgülerin her biri yüreğime saplanan birer bıçak gibidir. Bir gün Taillefer ailesinin zenginliğinin dayandığı cinayet suçuna, az kalsın ben de katılacaktım. Victorine'le evlenmek istemiştım. İşte o zaman kaçtım. Geziye çıktım. Almanya'ya, Andernach'a gittim. Ama yeniden geri döndüm. Victorine'i zayıflamış ve sararmış buldum. Onu sağlıklı ve neşeli olarak bulsaydım, kurtulacaktım. Sevgim son derece alevlenmişti. Kuruntularımın bir hastalık durumunu almasından korktuğum için, bu yüksek ahlak ve felsefe konusunu aydınlatmak üzere temiz vicdanlı insanlardan oluşan bir kurul toplamaya karar verdim. Dönüşümden beri, bu konu daha da karmaşıklaşmıştı. Bu nedenle, önceki gün arkadaşlarımdan en dürüst, en titiz, en namuslu saydıklarımı topladım.

Çağrılıların arasında şunlar vardı: İki İngiliz, bir elçilik yazmanı, ilkelerine sıkı sıkıya bağlı bir adam, siyasal yaşamının en olgun döneminde eski bir bakan, bir papaz, yaşlı bir adam, bana verdiği vasilik hesabının anısı adliye sarayında hâlâ unutulmamış olan eski saf vasım, bir avukat, bir noter, bir yargıç; böylece bütün toplumsal düşünceleri, bütün erdemli insanları toplamıştım. Önce iyice yedik içtik, konuştuk, bağırıp çağırdık. Yemeğin sonunda, başımdan geçenleri açıkça anlattım. Sevgilimin adını gizleyerek onların düşüncelerini sordum.

Sözlerimi bitirirken onlara:

- Dostlarım, bana akıl verim dedim. Konuyu sanki bir yasa önergesi söz konusuymuş gibi, tartışın. Oy pusulaları ve oy sandığı önünüze getirilecek. Ama önce, gizli bir seçimin gerektirdiği kapalılık içinde evlenmemden yana ya da evlenmeme karşı düşüncelerinizi söyleyin.

Birdenbire derin bir sessizlik oldu. Noter oy vermekten kaçındı ve:

- Yapılması gereken bir sözleşme var, dedi.

İçtiği şarap eski vasimi tutmuştu. Evine dönerken başına bir kaza gelmemesi için yanına birini katmak gerekiyordu.

- Anlıyorum! diye bağırıldım. Oyunu vermemek, bana ne yapmam gerektiğini pek katı bir biçimde söylemek demektir.

Kurulda bir kımıldanma oldu.

Çocuklara yardım ve General Foy'un mezarı için para toplamış olan bir mal sahibi:

- Erdemde olduğu gibi, cinayette de aşamalar vardır, diye bağırdı.

Eski bakan beni dürterek, yavaşça:

- Ne gevezesiniz! dedi.

Serveti, Nantes fermanının kaldırılması sırasında direniş gösteren

Protestanlardan el konularak edinilmiş mallardan oluşan olan bir dük:

- Konunun zorluğu nerededir? diye sordu.

Avukat ayağa kalkarak:

- Bize sunulan bu dava, hukukta bir güçlük çıkarmazdı. Mösyö Dük'ün hakkı var, dedi. Bu konuda zaman aşımı yok mudur? Her servetin kaynağı aranacak olsa, işler nereye varırdı! Bu bir vicdan sorunudur. Konuyu kesin olarak bir mahkemeye yansıtmak istemiyorsanız, işi dinsel yolla çözümleyin.

Yasanın temsilcisi sustu, oturdu ve bir bardak şampanya içti. Görevi İncil'i yorumlamak olan papaz ayağa kalktı; kesin bir dille:

- Biz, Tanrının güçsüz kullarıyız. Bu suçlunun mirasçısını seviyorsanız onunla evlenin. Annesinden kalan parayla yetinip babasının servetini yoksullara dağıtın, dedi.

Dünyada çok raslanan insafsızca karşı çıkanlardan biri:

- Ama belki de babası, zenginleştiği için evlenip mutlu olmuştur diye bağırdı.

Duyduğu mutlulukların en ufağı bile, her zaman, cinayetin bir meyvesi olmamış mıdır!

Topluluğu bir sarhoş nüktesiyle aydınlattığını sanan eski vasım:

- Tartışma, kendi içinde bir yargıdır! Bir adamın düşünüp tartışamayacağı şeyler vardır, dedi.

Elçilik yazmanı:

- Evet! diyerek onayladı.

Papaz:

- Doğrudur! dedi.

Oysa, bu iki adam anlaşıyorlardı.

Seçimde yüz elli beş oydan yalnızca yüz ellisini yitiren liberal bir siyasetçi ayağa kalktı:

- Baylar, bu garip düşünsel olay, toplumun doğal bulduğu olağan durumun dışına çıkan en aykırı olaylardan biridir. Öyleyse alınacak olan karar, vicdanımızın önceden tasarladığı bir şey; birdenbire verilen bir yargı; ibret dolu bir karar; iç kaygılarımızın zevklerimizdeki şimşeklere benzeyen geçici bir ayrıntısı olmalıdır... Oy verelim, dedi.

Çağrılılarım:

- Oy verelim! diye bağıştılar.

Her birine, biri beyaz, biri kırmızı, iki pusula verdirdim. Genç kızlığın simgesi olan beyaz pusula evlenmemize karşı; kırmızı pusulaysa evlenmemizden yana sayılacaktı. İncelik gereği, ben oy vermekten vazgeçtim. Dostlarım on yedi kişiydi. Çoğunluk dokuz oyla elde edilecekti. Herkes kalkıp pusulasını dar ağızlı sepete attı. Hepimiz meraktaydık. Çünkü, bu yüksek ahlaklı seçimin özgün bir yanı vardı. Kâğıtlar açıldığı zaman, dokuz beyaz pusula saydık. Bu sonuca şaşmadım; ama, alacağım karar konusunda bir yargıya varmak için toplananlar arasında bulunan kendi yaşımdaki gençleri saymayı düşündüm. Bu Casuistesler dokuz kişiydi. Hepsi de aynı düşüncedeydi. Kendi kendime:

- Oh! Oh! dedim; evlenmem ve evlenmemem konusunda gizli bir anlaşma var, işin içinden nasıl çıkmalı?

Ötekilerden daha az ikiyüzlü olan okul arkadaşlarımdan biri, düşünmeksizin:

- Kayınbaban nerede oturuyor? diye sordu.

- Artık kayınbaba diye bir şey yok, diye bağırdım. Eskiden, vicdanım, vereceğiniz yargıyı gereksiz sayacak kadar bana yol gösteriyordu. Bugün vicdanımın sesi beni inandırmıyorsa, çekingenliğimin nedenleri vardır. İki ay önce, şu mektubu aldım.

Cüzdanımdan çıkardığım aşağıdaki çağrılığı onlara gösterdim:

"Bir mayıs günü, Joubert Sokağı'ndaki evinde ölmüş olan, Taillefer ve Ortakları kuruluşundan, eski tahıl ve et yüklenicisi, Legion d'Honneur ve Eperon d'or Şövalyesi, Paris milli muhafız ikinci alayı birinci topçu bölümünde yüzbaşı olan

Mösyö Jean-Frédéric Taillefer'in cenaze töreninde hazır bulunmanızı rica ederiz.

Bu tören, ... tarafından, ...'de yapılacaktır. vb."

- Şimdi ne yapmalı? diye söze başladım. Konuyu, ayrıntılarıyla önünüze sereceğim. Matmazel Taillefer'in topraklarının kanlı olduğu kesindir; Babasından kalanlar, onun suçunun ürünüdür; bunu biliyorum. Ancak, Prosper Magnan'ın mirasçısı yoktur. Andernach'ta öldürülen toplu işne fabrikatörünün ailesini bulamadım. Serveti kime geri vermeli? Hem de paranın hepsini geri vermek gerekir mi? Öğrendiğim bir gizi açığa vurmaya hakkım var mı? Suçsuz bir genç kızın drahomasını kanla lekelemeye, onu karabasanlara boğup tatlı düşlemlerini bozmaya; ona "Bütün paralarınız lekelidir" diyerek acılarını artırmaya hakkım var mı?

Yaşlı bir papazdan, Vicdanla İlgili Konular Sözlüğü'nü istedim. Ama bu kitapta duraksamalarımın ortadan kalkmasına yarayacak bir çözüm yolu bulamadım. Prosper Magnan, Walhenfer ve Taillefer'in ruhları için vakıflar kurmayı düşündüm. Ancak, on dokuzuncu yüzyılda olduğumuzdan, bunu yapmak olanaksızdı. Bir aşevi kuracak ya da bir erdem ödülü düzenleyecek olsam, erdem ödülü, dolandırıcılara verilecektir. Hastanelerimizin birçoğuna gelince, onlar bana, bugün birer kötülük yuvası gibi geliyor. Aslında az çok gururumu doyuracak olan bu harcamalar, işleri yoluna koyacak mıdır ve bunları yapmak zorunda mıyım? Üstelik seviyorum, hem de delicesine seviyorum. Aşkım, yaşamımdır. Lükse, şıklığa, zevk dolu bir yaşama alışmış olan bir genç kıza, Bouffons salonunda keyifle Rossini'nin müziğini dinlemekten hoşlanan bir genç kıza, nedensiz olarak aptal yaşlılar ya da düşlemsel uyuzlar uğruna bir buçuk milyon frankı feda etmesini önersem, bana gülerek arkasını döner; ya da yakın bir arkadaşı, beni anlamsızca şakalar yapan bir adam sanır. Bir aşk heyecanıyla, ona yoksul bir yaşamın tatlı yanlarını ve Loire kıyısındaki küçük evimi övecek olsam, aşkımız uğruna ondan Paris'teki yaşamını bırakmasını isteyecek olsam, bu, önce erdem uğruna söylenmiş bir yalan olacaktır. Sonra, belki de bu benim için acı bir deneyim olacak ve balolarla süse düşkün olan ve şimdilik beni seven bu genç kızın sevgisini yitireceğim. Yakışıklı ve zarif, kıvrıcık bıyıklı, piyano çalıp Lord Byron'dan övgüyle söz eden, ata iyi binen bir subay, onu belki de benim elimden alacak... Ne yapmalı? Baylar lütfen bana akıl verin?

Size söz etmiş olduğum ve şimdiye dek ağzını açmamış olan, Jenny Deans'in babasına oldukça benzeyen namuslu adam omuzlarını silkerek bana:

- Akılsız adam, dedi, ona niçin Beauvaisli olup olmadığını sordun ki?

Paris, Mayıs 1831